

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»

Η Ανασυγκρότηση των Ελληνικών Ενόπλων
Δυνάμεων: Από το Κίνημα του 1935 έως την
Επιβολή της Γερμανικής Κατοχής(1941): Οπλισμός,
Χρηματοδότηση, Στόχοι, Διάρθρωση.

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φώτιος Μπέης

Αθήνα, 2025

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Κολίοπουλος, Καθηγητής Πανεπιστημίου Πειραιά (Επιβλέπων)

Κωνσταντίνος Η. Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Φώτιος Μπέης, 2025

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Συντομογραφίες

ΕΔ : Ένοπλες Δυνάμεις

ΚτΕ: Κοινωνία των Εθνών

ΕΟΝ : Εθνική Οργάνωση Νεολαίας

ΙΚΑ: Ίδρυμα Κοινωνικών Ασφαλίσεων

ΓΕΣ : Γενικό Επιτελείο Στρατού

ΓΕΑ : Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας

ΑΕΠ : Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν

ΠΟΥ : Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

ΠΟΕ : Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ θερμά όσους με βοήθησαν στην εκπόνηση του ανά χείρας πονήματος και κυρίως την σύζυγο μου Μαρία για την υπομονή, την κατανόηση και την υποστήριξη που μου παρείχε κατά την διάρκεια των σπουδών.

Επίσης, ανεκτίμητη ήταν η βοήθεια των εξαιρετικών Καθηγητών μας κατά την διάρκεια της παρακολούθησης του Μεταπτυχιακού προγράμματος, που με τις γνώσεις τους, διευρύναν τον τρόπο με τον οποίο αφουγκραζόμαστε τα τεκτενόμενα στο πεδίο των Διεθνών Σχέσεων.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις που προβλέπονται από τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν. 1599/1986, δηλώνω ότι η παρούσα εργασία είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές. Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

Φώτιος Μπέης

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	12
Μεθοδολογία.....	13
Σκοπός.....	13
Προϋποθέσεις.....	13
Παράγοντες.....	14
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: Διεθνής Κατάσταση από το 1935 έως το 1941.....	15
Η Άνοδος των Ολοκληρωτικών Καθεστώτων.....	15
Η Διάλυση της ΚτΕκαι η Αποτυχία της Συλλογικής Ασφάλειας.....	16
Η Γερμανοϊταλική Συμμαχία και ο Άξονας.....	16
Οι Βαλκανικές Εξελίξεις.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β: Ελληνικά Τεκτονόμενα.....	19
Η Ελλάδα στο Σταυροδρόμι της Ευρώπης.....	19
Εσωτερική πολιτική κατάσταση από το 1935 έως το 1941.....	19
Το Κίνημα του 1935 και η Αποκατάσταση της Μοναρχίας.....	20
Η Άνοδος του Ιωάννη Μεταξά και το Καθεστώς της 4ης Αυγούστου.....	22
Η Ελλάδα και το Διεθνές Περιβάλλον (1935-1941).....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ: ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ Ένοπλες Δυνάμεις.....	26
Ο Ιωάννης Μεταξάς και η Ανασυγκρότηση των ΕΔ.....	26
Οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις πριν και μετά το 1935.....	27
Ο Ελληνικός Στρατός πριν και μετά το 1935.....	27
Το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό πριν και μετά το 1935.....	29
Η Ελληνική Πολεμική Αεροπορία πριν και μετά το 1935.....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ: Τα Εξοπλιστικά και η Χρηματοδότηση τους.....	34
Τα εξοπλιστικά προ.γράμματα μέχρι το 1941.....	34
Χρηματοδότηση των εξοπλιστικών προγραμμάτων.....	35
Clearing.....	36
Άλλες πηγές Χρηματοδότησης.....	37

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε: Η Στρατηγική της Ελλάδος.....	38
Η Στρατιωτική Στρατηγική της Ελλάδος μέχρι την έναρξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου.....	38
Η Γραμμή Μεταξά.....	39
Συμπεράσματα.....	42
Επίλογος.....	43
Παραρτήμα	

Περίληψη

Η διατριβή αυτή διερευνά τη στρατηγική ανασυγκρότηση των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ) στην προπολεμική περίοδο 1935–1941, μια εποχή κρίσιμων γεωπολιτικών μεταβολών και αυξανόμενων απειλών για την Ελλάδα. Σε ένα περιβάλλον διεθνούς αστάθειας, με την άνοδο των φασιστικών καθεστώτων στην Ευρώπη και τις αναθεωρητικές βλέψεις της Ιταλίας και της Βουλγαρίας, η Ελλάδα αντιμετώπισε την ανάγκη να ενισχύσει την εδαφική της ακεραιότητα και την εθνική ασφάλεια. Η μελέτη αναλύει τους τέσσερις βασικούς άξονες αυτής της ανασυγκρότησης: πολιτική σταθερότητα, στρατηγική οχύρωση, εξοπλιστικά προγράμματα και χρηματοδότηση, προσφέροντας μια ολοκληρωμένη εικόνα των προσπαθειών της χώρας να προετοιμαστεί για τον επερχόμενο πόλεμο.

Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή και την άφιξη εκατομμυρίων προσφύγων, η Ελλάδα αντιμετώπισε βαθιές κοινωνικοοικονομικές και πολιτικές κρίσεις. Ο Εθνικός Διχασμός μεταξύ βενιζελικών και αντιβενιζελικών οδήγησε σε συνεχείς κυβερνητικές αλλαγές και πραξικοπήματα, υπονομεύοντας τη δημοκρατική σταθερότητα. Το στρατιωτικό κίνημα του 1935 και η επαναφορά της μοναρχίας υπό τον Γεώργιο Β' έθεσαν τις βάσεις για την άνοδο του Ιωάννη Μεταξά, ο οποίος με το πραξικόπημα της 4ης Αυγούστου 1936 εγκαθίδρυσε ένα αυταρχικό καθεστώς. Ο Μεταξάς, επηρεασμένος από τα φασιστικά μοντέλα της Ευρώπης, επέβαλε λογοκρισία, κατέλυσε τα πολιτικά κόμματα και προώθησε την ιδεολογία του «Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού», με στόχο τη δημιουργία εθνικής ενότητας.

Το καθεστώς Μεταξά έθεσε τις στρατιωτικές μεταρρυθμίσεις ως κεντρική προτεραιότητα. Οι Ενόπλες Δυνάμεις αναδιοργανώθηκαν με στόχο τη δημιουργία ενός σύγχρονου, ευέλικτου στρατού. Σημαντικές πρωτοβουλίες περιλάμβαναν:

-Τη δημιουργία της Γραμμής Μεταξά: Ένα οχυρωματικό σύστημα στα βόρεια σύνορα, εμπνευσμένο από τη γαλλική Γραμμή Μαζινώ, με 21 κύρια οχυρά, υπογείους διαδρόμους και αντιαρματικά εμπόδια. Το κόστος κατασκευής ξεπέρασε τα 1,5 δισ. δραχμές, ενώ η τεχνολογική καινοτομία (π.χ. ινωπλισμένο σκυρόδεμα) έδωσε προτεραιότητα στην ανθεκτικότητα.

-Εκσυγχρονισμό του Στρατού: Προμήθεια σύγχρονων αντιαεροπορικών και αντιαρματικών όπλων (π.χ. Krupp 88mm), αναβάθμιση εκπαίδευσης και διοικητικής δομής.

-Ενίσχυση του Ναυτικού: Απόκτηση νέων αντιτορπιλικών και άλλων Μονάδων επιφανείας, ενώ κατασκευάστηκαν 8 παράκτια οχυρά για προστασία θαλασσίων οδών.

-Ανάπτυξη της Αεροπορίας: Αγορά αεροσκαφών και δημιουργία του Γενικού Επιτελείου Αεροπορίας (ΓΕΑ) για συντονισμό επιχειρήσεων.

Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1930 και οι περιορισμοί σε σκληρό συνάλλαγμα ανάγκασαν την Ελλάδα να βασιστεί σε διεθνείς συμφωνίες clearing για τη χρηματοδότηση των εξοπλισμών. Μέσω ανταλλαγής αγροτικών προϊόντων με Γερμανία, Ιταλία και Βρετανία, η χώρα απέκτησε όπλα και τεχνολογία. Παράλληλα, για τις ανάγκες της άμυνας διατέθηκαν πιστώσεις ύψους 15,7 δισ. δραχμών (1935–1940), ενώ δωρεές συμπλήρωσαν τους πόρους.

Η Ελλάδα προσπάθησε να ισορροπήσει μεταξύ της ουδετερότητας και της συμμαχίας με τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία υποσχέθηκε υποστήριξη αλλά δεν παρείχε επαρκή στρατιωτικό υλικό. Το Σχέδιο IB (1939) προέβλεπε άμυνα στα βόρεια σύνορα και ταχεία κινητοποίηση σε περίπτωση εισβολής. Η επιτυχία στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο (1940) με την αντεπίθεση στην Ήπειρο ανέδειξε την αποτελεσματικότητα των μεταρρυθμίσεων, αλλά κατά τη γερμανική εισβολή η Γραμμή Μεταξά παρακάμφτηκε μέσω Γιουγκοσλαβίας.

Η ανασυγκρότηση των ΕΔ υπό το καθεστώς Μεταξά έθεσε τα θεμέλια για την ηρωική αντίσταση του 1940–1941. Η Γραμμή Μεταξά παραμένει σύμβολο της προσπάθειας μιας μικρής χώρας να αντισταθεί σε υπέρτερες δυνάμεις, ενώ η εμπειρία του ελληνοϊταλικού πολέμου ενίσχυσε την εθνική αντίσταση και την ιστορική μνήμη.

THE REORGANIZATION OF THE GREEK ARMED FORCES: FROM THE 1935 MOVEMENT TO THE IMPOSITION OF GERMAN OCCUPATION (1941): ARMAMENT, FINANCING, OBJECTIVES, STRUCTURE

Fotios Beis

Abstract

This dissertation examines the strategic reorganization of the Greek Armed Forces (GAF) in the prewar period 1935–1941, an era of critical geopolitical transformations and mounting threats to Greece. Within an environment of international instability, marked by the rise of fascist regimes in Europe and the revisionist ambitions of Italy and Bulgaria, Greece faced the need to strengthen its territorial integrity and national security. The study analyzes four main pillars of this reorganization—political stability, strategic fortification, armaments programs, and financing—offering a comprehensive picture of the country’s efforts to prepare for the impending war.

Following the Asia Minor Catastrophe and the arrival of millions of refugees, Greece confronted profound socioeconomic and political crises. The National Schism between Venizelists and anti-Venizelists led to continuous governmental changes and coups, undermining democratic stability. The military movement of 1935 and the restoration of the monarchy under George II laid the groundwork for the rise of Ioannis Metaxas, who, through the coup of 4 August 1936, established an authoritarian regime. Influenced by the fascist models of Europe, Metaxas imposed censorship, dissolved political parties, and promoted the ideology of the “Third Greek Civilization,” aiming to forge national unity.

The Metaxas regime placed military reforms at the center of its priorities. The Armed Forces were reorganized with the objective of creating a modern, flexible army. Major initiatives included:

- The creation of the Metaxas Line: A fortification system along the northern borders, inspired by the French Maginot Line, consisting of 21 main forts, underground corridors, and anti-tank obstacles. Construction costs exceeded 1.5 billion drachmas, while technological innovations (e.g., reinforced concrete) prioritized durability.

-Modernization of the Army: Procurement of modern anti-aircraft and anti-tank weapons (e.g., Krupp 88mm guns), along with upgrades in training and command structure.

-Strengthening of the Navy: Acquisition of new destroyers and other surface units, as well as the construction of eight coastal fortifications to protect maritime routes.

-Development of the Air Force: Purchase of aircraft and the establishment of the Hellenic Air Force General Staff (HAFGS) to coordinate operations.

The economic crisis of the 1930s and restrictions on hard currency compelled Greece to rely on international clearing agreements to finance armaments. Through the exchange of agricultural products with Germany, Italy, and Britain, the country acquired weapons and technology. At the same time, defense needs were supported by credits amounting to 15.7 billion drachmas (1935–1940), while donations supplemented available resources.

Greece sought to balance neutrality with alignment toward Great Britain, which promised support but failed to provide sufficient military matériel. Plan IB (1939) envisaged defense along the northern borders and rapid mobilization in the event of invasion. Success in the Greco-Italian War (1940), particularly the counteroffensive in Epirus, demonstrated the effectiveness of the reforms; however, during the German invasion, the Metaxas Line was bypassed through Yugoslavia.

The reorganization of the Greek Armed Forces under the Metaxas regime laid the foundations for the heroic resistance of 1940–1941. The Metaxas Line remains a symbol of a small country's effort to resist superior forces, while the experience of the Greco-Italian War strengthened national resistance and historical memory.

Εισαγωγή

Η περίοδος 1935-1941 υπήρξε μία από τις πιο κρίσιμες φάσεις της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Το τέλος του Μεσοπολέμου βρήκε την Ελλάδα να προετοιμάζεται για τη μεγαλύτερη πολεμική πρόκληση της σύγχρονης ιστορίας της. Η ανασυγκρότηση των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ) αναδείχθηκε ως στρατηγική προτεραιότητα, καθώς η χώρα προσπαθούσε να ισορροπήσει μεταξύ των εσωτερικών πολιτικών αναταραχών και της αυξανόμενης διεθνούς αστάθειας που προοιωνιζόταν την έναρξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

Η Ελλάδα είχε ήδη αντιμετωπίσει σοβαρές πολιτικές και στρατιωτικές προκλήσεις κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου. Η Μικρασιατική Καταστροφή (1922) είχε αφήσει ανεξίτηλα τραύματα, καταστρέφοντας τη Μεγάλη Ιδέα και αναγκάζοντας την ελληνική ηγεσία να προσανατολιστεί στη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας και της εθνικής ασφάλειας. Οι συνθήκες της Λωζάννης (1923) κατοχύρωσαν τα ελληνοτουρκικά σύνορα, αλλά παράλληλα δημιούργησαν νέες προκλήσεις σε γεωπολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο¹. Η Ελλάδα βρισκόταν στο σταυροδρόμι των Βαλκανίων και της Μεσογείου, με συνεχείς πιέσεις από τις αναθεωρητικές δυνάμεις όπως η Βουλγαρία και η Ιταλία².

Κατά τη δεκαετία του 1920 και τις αρχές του 1930, οι ελληνικές κυβερνήσεις επικεντρώθηκαν στη σταθεροποίηση της εξωτερικής πολιτικής. Η ένταξη της Ελλάδας σε διεθνείς οργανισμούς, όπως η Κοινωνία των Εθνών (ΚτΕ), και η συμμετοχή σε περιφερειακές συμφωνίες, όπως το Βαλκανικό Σύμφωνο του 1934, αποτελούσαν απόπειρες αντιμετώπισης του προβλήματος της ασφάλειας³. Ωστόσο, η οικονομική κρίση του 1929 και η ανικανότητα της ΚτΕ να διαχειριστεί διεθνείς κρίσεις, όπως το επεισόδιο της Κέρκυρας (1923), ανέδειξαν τις αδυναμίες της συλλογικής ασφάλειας⁴.

Στο εσωτερικό μέτωπο, ο Εθνικός Διχασμός είχε αφήσει βαθιά πολιτική αστάθεια, με συνεχείς κυβερνητικές αλλαγές και πραξικοπήματα. Το 1935, το στρατιωτικό κίνημα που οδήγησε στην αποκατάσταση της μοναρχίας αποτέλεσε σημείο καμπής. Η άνοδος του Ιωάννη Μεταξά στην εξουσία το 1936 εισήγαγε ένα αυταρχικό καθεστώς που εστίασε στην αμυντική θωράκιση της χώρας, καθιστώντας την αναδιοργάνωση των ΕΔ κεντρικό στόχο της πολιτικής ατζέντας⁵.

¹ Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1830-1981* (Αθήνα: Βιβλιοπωλείον της Εστίας, 2014), 188.

² Μανόλης Κούμας, *Ειδικά Θέματα Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής 1923-2014* (Αθήνα: Εκδόσεις Κάλλιπος, 2024), 21.

³ Μανόλης Κούμας, *Μικρά Κράτη, Συλλογική Ασφάλεια, Κοινωνία των Εθνών: Η Ελλάδα και το Ζήτημα του Αφοπλισμού, 1919-1934* (Λευκωσία: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κύπρου, 2012), 55-58.

⁴ Ιωάννης Παπαφλωράτος, *Η Ελληνοϊταλική Κρίση του 1923: Το Επεισόδιο Tellini/Κέρκυρας* (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 2009), 78.

⁵ Πολυχρόνης Κ. Ναλμπάντης, *Η Στρατιωτική Σκέψη και το Δόγμα στην Ελλάδα, 1830-1941* (Αθήνα: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, 2021), 374.

Η διεθνής συγκυρία της δεκαετίας του 1930 επιβάρυνε περαιτέρω την ελληνική θέση. Η άνοδος της ναζιστικής Γερμανίας και η φασιστική Ιταλία του Μουσολίνι κλιμάκωσαν τις πιέσεις προς τις μικρότερες χώρες της Νότιας Ευρώπης. Η Ιταλία, κατέχοντας τα Δωδεκάνησα, αποτελούσε άμεση απειλή για την Ελλάδα, ενώ η Βουλγαρία ενίσχυε τις βλέψεις της στη Μακεδονία⁶. Οι ελληνικές κυβερνήσεις ανταποκρίθηκαν ενισχύοντας τις διπλωματικές σχέσεις με τη Βρετανία και τη Γαλλία, επιδιώκοντας παράλληλα τη διατήρηση της ουδετερότητας⁷.

Μεθοδολογία

Σκοπός

Η εργασία αυτή εξετάζει την περίοδο 1935-1941, αναλύοντας τις εσωτερικές και εξωτερικές προκλήσεις που διαμόρφωσαν την πολιτική και στρατιωτική στρατηγική της Ελλάδας. Ειδικότερα, επικεντρώνεται στους τέσσερις άξονες της στρατιωτικής ανασυγκρότησης: πολιτική σταθερότητα, στρατηγική οχύρωση, εξοπλιστικά προγράμματα και χρηματοδότηση. Η περίοδος αυτή παρέχει ένα παράδειγμα του πώς μια μικρή χώρα μπορεί να προετοιμαστεί για έναν μεγάλο πόλεμο, εν μέσω πολιτικών διενέξεων και διεθνούς απομόνωσης.

Προϋποθέσεις

Η μελέτη καλύπτει την περίοδο 1935-1941, επικεντρώνοντας στην προετοιμασία των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και αναλύοντας την πολιτική, στρατηγική και οικονομική κατάσταση της Ελλάδας. Στο πλαίσιο αυτό, διερευνάται η στρατιωτική αναδιοργάνωση, η στρατηγική οχύρωση, η εξοπλιστική ενίσχυση και η χρηματοδότηση της άμυνας.

Παράλληλα, λαμβάνονται υπόψη οι διεθνείς και εσωτερικές συγκυρίες που επηρέασαν τις ελληνικές στρατιωτικές πολιτικές. Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην επίδραση του δικτατορικού καθεστώτος Μεταξά, στη διαμόρφωση των διεθνών σχέσεων και στον ρόλο της οικονομικής κρίσης στην αμυντική στρατηγική..

Στο πλαίσιο αυτό, τίθενται τα εξής ερευνητικά ερωτήματα: Ποιες ήταν οι κύριες μεταρρυθμίσεις και στρατιωτικές πολιτικές που εφαρμόστηκαν στην Ελλάδα μεταξύ 1935-1941; Ποιος ήταν ο ρόλος του κράτους και των διεθνών σχέσεων στη χρηματοδότηση των εξοπλισμών; Πώς επηρεάστηκε η στρατιωτική προετοιμασία από τη διεθνή γεωπολιτική αστάθεια και την επικείμενη σύγκρουση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου; Ποια ήταν τα ισχυρά και αδύναμα σημεία της ελληνικής αμυντικής στρατηγικής;

⁶ Σπυρίδων Σφέτας, *Εισαγωγή στη Βαλκανική Ιστορία: Από τον Μεσοπόλεμο στη Λήξη του Ψυχρού Πολέμου (1919-1989)* (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Βάνιας, 2011), 40-46.

⁷ Ιωάννης Τασίδης, «Εξηγώντας τους Στρατιωτικούς Εξοπλισμούς της Ελλάδας την Περίοδο 1923-1940» (διπλωματική εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 2024), 77- 78.

Παράγοντες

Οι παράγοντες, οι οποίοι επηρέασαν τις εξελίξεις τις περιόδου εκείνης και το πως αυτοί κατευθύναν τα γεγονότα εστιάζουν κυρίως, στα παρακάτω:

- Την άνοδο των φασιστικών καθεστώτων
- Την ανάγκη ανασυγκρότησης των Ενόπλων Δυνάμεων μετά την Μικρασιατική Καταστροφή
- Την κακή κατάσταση της Ελληνικής Οικονομίας
- Την ανάληψη της εξουσίας από τον Ιωάννη Μεταξά
- Τον αναθεωρητισμό της Ιταλίας και Βουλγαρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α: Διεθνής Κατάσταση από το 1935 έως το 1941

Η περίοδος από το 1935 έως το 1941 χαρακτηρίζεται από δραματικές γεωπολιτικές αλλαγές και κλιμακούμενες εντάσεις που οδήγησαν στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Η άνοδος των ολοκληρωτικών καθεστώτων στη Γερμανία, την Ιταλία και την Ιαπωνία δημιούργησε ένα ασταθές παγκόσμιο περιβάλλον. Με την άνοδο του Χίτλερ το 1933, η Γερμανία εγκατέλειψε τη Συμφωνία των Βερσαλλιών, επιδιώκοντας την επέκταση του "Lebensraum" και την ενίσχυση του στρατιωτικού της δυναμικού. Παράλληλα, η Ιταλία του Μουσολίνι στράφηκε σε επεκτατικές πολιτικές, με την εισβολή στην Αιθιοπία το 1935 και αργότερα στην Αλβανία το 1939.

Η Συμφωνία του Μονάχου το 1938 αποτέλεσε αποκορύφωμα της πολιτικής κατευνασμού, επιτρέποντας στη Γερμανία να προσαρτήσει την Τσεχοσλοβακία. Η Ιαπωνία επεκτάθηκε στην Κίνα και στη νοτιοανατολική Ασία, εντείνοντας τις συγκρούσεις στον Ειρηνικό. Το Σύμφωνο Ρίμπεντροπ-Μολότοφ (1939) ανάμεσα σε Γερμανία και Σοβιετική Ένωση έθεσε τα θεμέλια για την εισβολή στην Πολωνία, η οποία πυροδότησε τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Στη Μεσόγειο, η Ελλάδα βρέθηκε σε στρατηγικό σταυροδρόμι. Η σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ Μεγάλης Βρετανίας και των δυνάμεων του Άξονα την έφερε στο επίκεντρο των εξελίξεων. Με την ιταλική εισβολή στην Αλβανία και την επιδείνωση των σχέσεων Ιταλίας-Ελλάδας, η χώρα προετοιμάστηκε για πόλεμο. Η στρατηγική της συμμαχίας με τη Μεγάλη Βρετανία αποδείχθηκε κρίσιμη στη διάρκεια της Ιταλικής εισβολής τον Οκτώβριο του 1940, ενώ οι εξελίξεις αυτές προετοίμασαν το έδαφος για τη γερμανική επίθεση την άνοιξη του 1941.

Η Άνοδος των Ολοκληρωτικών Καθεστώτων

Η άνοδος των ολοκληρωτικών καθεστώτων στη Γερμανία, την Ιταλία και την Ιαπωνία κατά τη δεκαετία του 1930 και μέχρι το 1941 προκάλεσε τη σταδιακή αποσταθεροποίηση της διεθνούς τάξης πραγμάτων, που είχε θεμελιωθεί μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο. Αυτά τα καθεστώτα στηρίχθηκαν σε εθνικιστικές και επεκτατικές ιδεολογίες, ενισχύοντας τον στρατιωτικό τους μηχανισμό και διεκδικώντας μεγαλύτερη ισχύ στην παγκόσμια σκηνή.

Στη Γερμανία, το ναζιστικό καθεστώς υπό τον Αδόλφο Χίτλερ κατήργησε το 1935 τη Συνθήκη των Βερσαλλιών και ξεκίνησε ένα εκτεταμένο πρόγραμμα επανεξοπλισμού. Το 1938, η Γερμανία προσάρτησε την Αυστρία και λίγο αργότερα την Τσεχοσλοβακία, στο πλαίσιο μιας επιθετικής πολιτικής, που προωθήθηκε χωρίς αντίσταση από τις Δυτικές Δυνάμεις εξαιτίας της πολιτικής κατευνασμού. Οι ενέργειες αυτές συνέβαλαν καθοριστικά στη διπλωματική απομόνωση της Ευρώπης και στην έναρξη νέων συγκρούσεων.

Παράλληλα, ο Μπενίτο Μουσολίνι στην Ιταλία είχε ήδη από το 1925 επιβάλει ένα αυταρχικό καθεστώς που στηρίχθηκε στη φασιστική ιδεολογία. Η Ιταλία ανέλαβε επιθετικές πρωτοβουλίες, όπως η εισβολή στην Αιθιοπία το 1935 και η κατάληψη της Αλβανίας το 1939. Η υπογραφή του Χαλύβδινου Συμφώνου το 1939 με τη Γερμανία

επισημοποίησε τη συμμαχία των δύο χωρών, γνωστή ως Άξονας Ρώμης-Βερολίνου, ενισχύοντας τις κοινές στρατιωτικές φιλοδοξίες τους.⁸

Η Ιαπωνία, από την άλλη, ακολούθησε έναν επεκτατικό στρατηγικό σχεδιασμό στην Ασία. Το 1931 κατέλαβε τη Μαντζουρία και, το 1937, ξεκίνησε μια πλήρους κλίμακας επίθεση κατά της Κίνας.⁹ Η Ιαπωνία εντάχθηκε επίσημα στον Άξονα το 1940, προκαλώντας εντάσεις στον Ειρηνικό και διαταράσσοντας την κυριαρχία των δυτικών δυνάμεων στην περιοχή.

Αυτές οι εξελίξεις διαμόρφωσαν ένα κλίμα διεθνούς έντασης που επηρέασε σημαντικά την Ελλάδα. Η χώρα, αναγνωρίζοντας την επικείμενη απειλή από τις φασιστικές δυνάμεις, προχώρησε σε ενίσχυση της εθνικής άμυνας. Η ελληνοϊταλική σύγκρουση το 1940 αποτέλεσε την πρώτη άμεση δοκιμασία της ελληνικής στρατηγικής απέναντι στον Άξονα, ενώ οι εξελίξεις αυτές προετοίμασαν το έδαφος για την επικείμενη γερμανική εισβολή την άνοιξη του 1941.

Η Διάλυση της Κοινωνίας των Εθνών και η Αποτυχία της Συλλογικής Ασφάλειας

Η Κοινωνία των Εθνών, που είχε δημιουργηθεί μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο για να διασφαλίσει τη διεθνή ειρήνη, αποδείχθηκε ανίκανη να ανταποκριθεί στις νέες προκλήσεις. Η αποτυχία της να αποτρέψει την ιταλική εισβολή στην Αιθιοπία το 1935 και να περιορίσει τη στρατιωτική επέκταση της Γερμανίας ανέδειξε την αδυναμία της συλλογικής ασφάλειας¹⁰.

Η Βρετανία και η Γαλλία, οι δύο κύριες δυνάμεις της ΚτΕ, υιοθέτησαν πολιτική κατευνασμού, αποφεύγοντας να αντιμετωπίσουν αποφασιστικά τις αναθεωρητικές δυνάμεις. Η Συμφωνία του Μονάχου το 1938, που επέτρεψε στη Γερμανία να προσαρτήσει την Τσεχοσλοβακία, υπήρξε το αποκορύφωμα της πολιτικής αυτής. Η κατάρρευση της ΚτΕ και η αδυναμία αποτροπής των επιθετικών ενεργειών έθεσαν τις βάσεις για την επερχόμενη σύγκρουση

Η Γερμανοϊταλική Συμμαχία και ο Άξονας

Η συνεργασία μεταξύ της ναζιστικής Γερμανίας και της φασιστικής Ιταλίας στη δεκαετία του 1930 διαμόρφωσε μια από τις ισχυρότερες στρατιωτικές συμμαχίες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Γερμανοϊταλική Συμμαχία εξελίχθηκε σταδιακά, στηριζόμενη τόσο σε ιδεολογικές όσο και σε γεωπολιτικές επιδιώξεις. Παρότι και οι δύο χώρες επεδίωκαν την ανατροπή του διεθνούς συστήματος που είχε διαμορφωθεί μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, υπήρχαν σημαντικές διαφορές στις στρατηγικές και τις δυνατότητές τους.

Από το 1936, η Ιταλία και η Γερμανία επιδίωξαν στενότερη συνεργασία, κυρίως λόγω της απομόνωσής τους από τις μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης. Η Ιταλία, μετά την εισβολή της στην Αιθιοπία, είχε βρεθεί αντιμέτωπη με κυρώσεις από την Κοινωνία των Εθνών, γεγονός που την ώθησε να αναζητήσει συμμάχους. Η Γερμανία,

⁸ Καθημερινή 2023.

⁹ Καραχάλιου 2022

¹⁰ Μανόλης Κούμας, *Ειδικά Θέματα Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής 1923 -2014* (Αθήνα: Εκδόσεις Κάλλιπος, 2024 22-26.

με τον Χίτλερ να προωθεί επιθετική στρατιωτική πολιτική, αναγνώρισε την ανάγκη για συμμαχίες που θα ενίσχυαν τη θέση της στην Ευρώπη.

Κατά τη διάρκεια του Ισπανικού Εμφυλίου Πολέμου (1936-1939), Γερμανία και Ιταλία υποστήριξαν από κοινού τις εθνικιστικές δυνάμεις του Φράνκο, ενισχύοντας την αλληλεξάρτησή τους σε στρατιωτικό και πολιτικό επίπεδο. Αυτή η συνεργασία έδειξε την προθυμία τους να χρησιμοποιήσουν στρατιωτικά μέσα για την προώθηση των συμφερόντων τους.

Η Ιταλία εισέβαλε στην Αλβανία τον Απρίλιο του 1939, επιδιώκοντας να ενισχύσει τη θέση της στα Βαλκάνια. Αυτό προκάλεσε ανησυχία στην Ελλάδα, η οποία αντιλαμβανόταν την ιταλική επιθετικότητα ως άμεση απειλή.

Η στρατιωτική συνεργασία των δύο χωρών ενισχύθηκε περαιτέρω κατά τη διάρκεια των πρώτων ετών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η Ιταλία επιδίωξε να επεκτείνει την επιρροή της στη Μεσόγειο και τα Βαλκάνια, γεγονός που οδήγησε στην αποτυχημένη επίθεσή της κατά της Ελλάδας τον Οκτώβριο του 1940. Ο Χίτλερ αναγκάστηκε να παρέμβει στα Βαλκάνια τον Απρίλιο του 1941 για να διασώσει το κύρος του Άξονα, καθώς η Ελλάδα είχε αποκρούσει επιτυχώς την ιταλική εισβολή. Η επιχείρηση «ΜΑΡΙΤΑ»¹¹, που οδήγησε στην κατάληψη της Ελλάδας από τις γερμανικές δυνάμεις, αποτέλεσε κρίσιμο σημείο στην εξέλιξη του πολέμου στη νοτιοανατολική Ευρώπη.

Η συνεργασία Γερμανίας-Ιταλίας έθεσε την Ελλάδα στο επίκεντρο της στρατηγικής του Άξονα. Η χώρα έγινε πεδίο μάχης εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης και της σημασίας της για τη γερμανική επίθεση προς την ΕΣΣΔ. Η κατάληψή της τον Απρίλιο-Μάιο 1941 έδωσε στον Άξονα τον έλεγχο των Βαλκανίων, αλλά καθυστέρησε τη γερμανική επίθεση στη Σοβιετική Ένωση, γεγονός που αποδείχθηκε κρίσιμο για την εξέλιξη του πολέμου.

Παρά τις μεταξύ τους συνεργασίες, οι σχέσεις Γερμανίας-Ιταλίας δεν ήταν αρμονικές. Ο Μουσολίνι επεδίωκε ανεξάρτητες στρατιωτικές επιτυχίες, αλλά οι αποτυχίες του κατέστησαν την Ιταλία υποτελή στις γερμανικές στρατιωτικές αποφάσεις. Αυτό ήταν εμφανές στην ελληνική εκστρατεία, όπου η γερμανική βοήθεια ήταν απαραίτητη για την επίτευξη της τελικής νίκης.

Ο Άξονας διευρύνθηκε περαιτέρω με την είσοδο της Ιαπωνίας το 1940, δημιουργώντας μια παγκόσμια συμμαχία αναθεωρητικών δυνάμεων. Η συμμαχία αυτή επεδίωξε την ανατροπή του μεταπολεμικού status quo και την κυριαρχία σε Ευρώπη, Ασία και Ειρηνικό.

Οι Βαλκανικές Εξελίξεις

Τα Βαλκάνια την περίοδο του μεσοπολέμου έως το 1940 βίωσαν σημαντικές μεταβατικές εξελίξεις, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση των νέων κρατικών συνόρων και τη σταδιακή εδραίωση εθνικών ταυτοτήτων μετά την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σε γενικές γραμμές, οι κύριες εξελίξεις περιλαμβάνουν:

¹¹ Πολυχρόνης Κ. Ναλμπάντης, *Η Στρατιωτική Σκέψη και το Δόγμα στην Ελλάδα, 1830-1941* (Αθήνα: Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας, 2021), 368

- Τη δημιουργία και αναδιάρθρωση των κρατικών σχημάτων – με την ίδρυση νέων κρατών (όπως το Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων που αργότερα έγινε Γιουγκοσλαβία, καθώς και μεταβολές σε χώρες όπως η Βουλγαρία και η Ρουμανία) και την καθιέρωση οριοθετήσεων που συχνά συνοδευόντουσαν από εθνοτικές και εδαφικές διενέξεις.¹²

- Τη εμφάνιση έντονου εθνικισμού και την πολιτική αστάθεια – Η ασταθής πολιτική ζωή, τα εσωτερικά εθνοτικά διχασμοί και οι διαμάχες για εδαφικές διεκδικήσεις επιδρούν καθοριστικά στη διαμόρφωση της περιφέρειας. Η ύφεση και οι οικονομικές κρίσεις, ειδικά μετά την παγκόσμια οικονομική ύφεση, επιδεινώνουν τις εσωτερικές εντάσεις.

- Τη επιρροή εξωτερικών δυνάμεων – Οι Μεγάλες Δυνάμεις επιδίωκαν να διαμορφώσουν τα Βαλκάνια σύμφωνα με τα δικά τους συμφέροντα, ενισχύοντας ή περιορίζοντας ανάλογα τους εθνικιστικούς κινητοποιητικούς παράγοντες. Επιπλέον, εμφανίστηκαν συμμαχικές πρωτοβουλίες (όπως ο Βαλκανικός Συμμαχικός Οργανισμός) που στοχεύονταν στην ασφάλεια απέναντι σε εξωτερικές απειλές, αλλά ταυτόχρονα αντικατοπτρίζουν και τις εσωτερικές διαμάχες για τον τρόπο οργάνωσης της πολιτικής ζωής.

- Τις επιπτώσεις της κλιμάκωσης των διεθνών συγκρούσεων

- Το κλίμα του μεταπολεμικού κόσμου και οι αυξανόμενες εντάσεις στο ευρωπαϊκό σκηνικό (όπως η άνοδος των αυταρχικών καθεστώτων) προετοίμασαν το έδαφος για τις μελλοντικές συγκρούσεις, διαμορφώνοντας τη γεωπολιτική πραγματικότητα των Βαλκανίων.

Ειδικότερα, η αναθεωρητική πολιτική της Ιταλίας προκάλεσε ανησυχία. Η Ιταλία, που κατείχε τα Δωδεκάνησα από το 1912¹³, διατήρησε εχθρική στάση απέναντι στην Ελλάδα, διεκδικώντας εδάφη στην Ήπειρο και τη Δυτική Ελλάδα. Η ελληνοϊταλική κρίση κορυφώθηκε με τη συνθήκη φιλίας που υπέγραψε η Ιταλία με την Αλβανία το 1939, γεγονός που ενίσχυσε την επιρροή της στη γειτονική χώρα. Παράλληλα, η Βουλγαρία συνέχισε να αμφισβητεί τη Συνθήκη της Λωζάννης, απαιτώντας την αναθεώρηση των ελληνοβουλγαρικών συνόρων και την επιστροφή της Δυτικής Θράκης. Αυτές οι διεκδικήσεις οδήγησαν την Ελλάδα να ενισχύσει τις διπλωματικές και στρατιωτικές της σχέσεις με τη Βρετανία και τη Γαλλία¹⁴.

Συνολικά, η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από την προσπάθεια εδραίωσης των νέων κρατικών συστημάτων και των εθνικών ταυτοτήτων, ενώ οι εσωτερικές εντάσεις και η εξωτερική επιρροή συνέβαλαν στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος, που έφερε τόσο ελπίδες ανανέωσης όσο και προκλήσεις για την σταθερότητα της περιοχής.

¹² Σπυρίδων Σφέτας, Εισαγωγή στην Βαλκανική Ιστορία, ΑΠΘ

¹³ Κούμας 2024,32

¹⁴ Κούμας, 2024, 46

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β: Ελληνικά Τεκτονόμενα

Η Ελλάδα στο Σταυροδρόμι της Ευρώπης

Η Ελλάδα, κατά την περίοδο του μεσοπολέμου έως το 1940, βρέθηκε αντιμέτωπη με δύο αλληλοσυνδεόμενα φαινόμενα: από τη μία, μια εσωτερική αναδιάρθρωση που αποτέλεσε απάντηση στις τραγικές συνέπειες της Μικρασιατικής Εκστρατείας και της μαζικής εισροής προσφύγων, και από την άλλη, μια εξωτερική θέση στο σταυροδρόμι της Ευρώπης, όπου μεγάλες δυνάμεις επηρέαζαν έντονα το γεωπολιτικό περιβάλλον.

Μετά τη Μικρασιατική Εκστρατεία, η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με την ανάγκη να ενσωματώσει εκατομμύρια ομογενείς προσφύγες, γεγονός που προκάλεσε σημαντικές αλλαγές στη δημογραφική και κοινωνική της δομή. Η πίεση αυτή οδήγησε σε ριζικές μεταρρυθμίσεις στο κρατικό μηχανισμό και την οργάνωση των θεσμών, καθώς η χώρα επιδίωξε να εδραιώσει μια ενιαία εθνική ταυτότητα και να αναγεννηθεί οικονομικά και κοινωνικά. Ταυτόχρονα, οι εσωτερικές εντάσεις – που προέκυψαν από τις διαφορές μεταξύ παλαιών και νέων κοινοτήτων – δημιούργησαν ένα δυσμενές πολιτικό κλίμα, θέτοντας τα θεμέλια για μελλοντικές συγκρούσεις.

Παράλληλα, η στρατηγική θέση της Ελλάδας στο σταυροδρόμι της Ευρώπης την καθιστούσε σημαντικό κόμβο στο ευρύτερο γεωπολιτικό σκηνικό. Σε μια εποχή όπου οι μεγάλες δυνάμεις της Ευρώπης προσπαθούσαν να αναδιαμορφώσουν το διεθνές σύστημα και να επεκτείνουν την επιρροή τους, η Ελλάδα χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο διαμόρφωσης της ισορροπίας δυνάμεων. Μέσα από έντονες διπλωματικές δραστηριότητες, η χώρα επιδίωκε να διατηρήσει την ανεξαρτησία της και να προστατεύσει τα εθνικά της συμφέροντα, διαπραγματευόμενη όρους που θα εξασφάλιζαν τόσο την εδαφική της ακεραιότητα όσο και την πολιτική της αυτονομία.

Επιπλέον, η παρουσία των εξωτερικών δυνάμεων προκάλεσε ανταγωνισμούς και επιρροές που ενίσχυσαν τις εσωτερικές διαμάχες, καθώς η Ελλάδα αναγκάστηκε να ισορροπήσει μεταξύ των συμμαχιών και των εξωτερικών πιέσεων, καθιστώντας τη διπλωματική της δράση καθοριστική για την καθιέρωση της σταθερότητάς της στην περιοχή.

Συμπερασματικά, η διττή αυτή πραγματικότητα –η εσωτερική αναδιάρθρωση και οι εξωτερικές διπλωματικές προκλήσεις– διαμόρφωσε την εικόνα της Ελλάδας ως κρίσιμου γεωστρατηγικού κόμβου, ο οποίος, παρά τις εσωτερικές δυσκολίες και την εξωτερική επιρροή, κατάφερε να διατηρήσει μια μοναδική θέση στο ευρωπαϊκό σύστημα και να επηρεάσει σημαντικά την πορεία της περιοχής μέχρι το 1940.

Εσωτερική πολιτική κατάσταση από το 1935 έως το 1941

Από το 1935 έως το 1941, η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με βαθιές μεταβολές στην εσωτερική της πολιτική ζωή, οι οποίες διαμορφώθηκαν από την πολιτική αστάθεια μετά την Μικρασιατική Εκστρατεία και τις αυξανόμενες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές πιέσεις.

Στα πρώτα χρόνια της περιόδου, η πολιτική σκηνή χαρακτηριζόταν από την αποτυχία των δημοκρατικών θεσμών να αντιμετωπίσουν τα εσωτερικά προβλήματα,

με αποτέλεσμα τη σταδιακή αποδυνάμωση της εκάστοτε κυβέρνησης και την εμφάνιση κλίματος εντάσεων. Η απειλή του κομμουνισμού και οι διεθνείς πιέσεις συνέβαλαν στην ανάγκη εδραίωσης μιας πιο συγκεντρωμένης και αυταρχικής μορφής διακυβέρνησης.

Κατά την περίοδο αυτή, η Ελλάδα γνώρισε 4 διαφορετικές κυβερνήσεις. Συγκεκριμένα, στα πρώτα χρόνια (1935–1936) η πολιτική αστάθεια οδήγησε σε πολλαπλές, συχνά βραχύβιες, κυβερνητικές μεταβάσεις. Αποτέλεσμα αυτής της αστάθειας ήταν το κίνημα του 1935, οποίο θα αναφερθώ αναλυτικότερα παρακάτω. Στις 4 Αυγούστου 1936, με το κίνημα του Ιωάννη Μεταξά, εγκαθιδρύθηκε το αυταρχικό καθεστώς, το οποίο παρέμεινε σταθερό μέχρι το 1941, μειώνοντας έτσι περαιτέρω τις αλλαγές στη διακυβέρνηση. Αυτός ο αριθμός (4 κυβερνήσεις συνολικά) αντικατοπτρίζει τη μετάβαση από την περίοδο έντονης δημοκρατικής αστάθειας στην εδραίωση του καθεστώτος του Μεταξά.

Το 1936, όπως αναφέρθηκε με τη στήριξη του στρατού και ορισμένων κοινωνικών ομάδων, ο Ιωάννης Μεταξά ανέλαβε την εξουσία και εγκαθίδρυσε το καθεστώς της 4^{ης} Αυγούστου. Το καθεστώς αυτό χαρακτηρίστηκε από την κατάργηση των πολιτικών ελευθεριών, την επιβολή αυστηρής λογοκρισίας και την καταστολή κάθε μορφής πολιτικής αντίθεσης. Επιπλέον, προωθήθηκαν ιδεολογικές γραμμές εθνικισμού και ομογενοποίησης, με στόχο τη συγκέντρωση της εθνικής ενότητας και την ενίσχυση του κράτους, καθώς και την προετοιμασία για μελλοντικές εξωτερικές απειλές.

Το Κίνημα του 1935 και η Αποκατάσταση της Μοναρχίας

Το Κίνημα του 1935 υπήρξε ένα από τα πιο καθοριστικά γεγονότα της περιόδου του Μεσοπολέμου στην Ελλάδα, καθώς οδήγησε στην κατάρρευση της Β΄ Ελληνικής Δημοκρατίας¹⁵ και στην επαναφορά της μοναρχίας με την επιστροφή του βασιλιά Γεωργίου Β΄. Το πραξικόπημα εκδηλώθηκε ως απόπειρα των φιλοβενιζελικών αξιωματικών να ανατρέψουν την κυβέρνηση και να επαναφέρουν τον έλεγχο του στρατού στα χέρια τους, ωστόσο, η αποτυχία του έδωσε την ευκαιρία στις συντηρητικές δυνάμεις να εδραιώσουν την πολιτική τους κυριαρχία¹⁶.

Η περίοδος πριν από το 1935 χαρακτηριζόταν από έντονες πολιτικές αναταράξεις, με το βενιζελικό και το αντιβενιζελικό στρατόπεδο να βρίσκονται σε διαρκή αντιπαράθεση¹⁷. Το στρατιωτικό καθεστώς που είχε επιβάλει ο Θεόδωρος Πάγκαλος (1925-1926) και οι αλληπάλληλες κυβερνητικές κρίσεις είχαν αποσταθεροποιήσει το πολιτικό σύστημα. Μετά τις εκλογές του 1933, όπου επικράτησαν οι αντιβενιζελικοί με πρωθυπουργό τον Παναγή Τσαλδάρη, το βενιζελικό στρατόπεδο φοβήθηκε ότι θα ακολουθούσε εκκαθάριση των στρατιωτικών και πολιτικών στελεχών του.

¹⁵ Η Εθνοσυνέλευση, στις 25 Μαρτίου 1924, ανακήρυξε την Ελλάδα Αβασίλευτο Δημοκρατία, ενώ λίγο αργότερα, στις 13 Απριλίου, το δημοψήφισμα, με συντριπτικό ποσοστό (69,5%), ενέκρινε τη μεταβολή του πολιτεύματος.

¹⁶ Παπαρηγόπουλος, Κ. 2009. *Η Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Τόμ. 25. Αθήνα: Τέσσερα Πι Ειδικές Εκδόσεις Α.Ε. σ.30-32

¹⁷ Παπαρηγόπουλος 2009, σ.14-16

Τον Μάρτιο του 1935, οι στρατηγοί Νικόλαος Πλαστήρας και Στυλιανός Γονατάς, μαζί με άλλους βενιζελικούς αξιωματικούς, εξαπέλυσαν στρατιωτικό κίνημα με στόχο την ανατροπή της κυβέρνησης Τσαλδάρη. Η εξέγερση ξέσπασε κυρίως στη Βόρεια Ελλάδα, την Κρήτη και σε κάποιες μονάδες του Πολεμικού Ναυτικού. Ωστόσο, η κυβέρνηση αντέδρασε άμεσα, με τον στρατηγό Γεώργιο Κονδύλη να καταστέλλει την εξέγερση με τη βοήθεια πιστών στρατιωτικών μονάδων. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, ο οποίος θεωρήθηκε ηθικός αυτουργός της εξέγερσης¹⁸, αναγκάστηκε να φύγει εξόριστος στη Γαλλία, ενώ εκατοντάδες βενιζελικοί αξιωματικοί εκδιώχθηκαν από τον στρατό.

Μετά την αποτυχία του κινήματος, ο Κονδύλης, ο οποίος είχε αποκτήσει τεράστια πολιτική ισχύ, προχώρησε σε δυναμικές πολιτικές κινήσεις. Τον Οκτώβριο του 1935, ανέτρεψε την κυβέρνηση Τσαλδάρη με πραξικόπημα και ανέλαβε την εξουσία. Στις 3 Νοεμβρίου 1935, διεξήγαγε δημοψήφισμα για την επιστροφή της μοναρχίας, το οποίο, παρά τις αμφισβητούμενες διαδικασίες, έδωσε ένα συντριπτικό ποσοστό υπέρ της επιστροφής του βασιλιά Γεωργίου Β'. Στις 25 Νοεμβρίου 1935, ο Γεώργιος Β' επέστρεψε στην Ελλάδα, σηματοδοτώντας την οριστική κατάλυση της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας και την επαναφορά της βασιλείας.

Η αποκατάσταση της μοναρχίας επηρέασε σημαντικά την πολιτική και στρατιωτική κατάσταση της χώρας, ενισχύοντας την εξουσία του Παλατιού και ανοίγοντας τον δρόμο για τη δικτατορία της 4ης Αυγούστου του Ιωάννη Μεταξά το 1936. Η πολιτική αυτή αλλαγή έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην προετοιμασία της Ελλάδας για τον επικείμενο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς η νέα κυβέρνηση εστίασε στην αναδιοργάνωση των ενόπλων δυνάμεων και την αμυντική στρατηγική της χώρας.

Η Άνοδος του Ιωάννη Μεταξά και το Καθεστώς της 4ης Αυγούστου

Η άνοδος του Ιωάννη Μεταξά στην εξουσία και η εγκαθίδρυση του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου 1936 υπήρξαν καθοριστικά γεγονότα στην ελληνική πολιτική ιστορία. Ο Μεταξάς, στρατιωτικός με ισχυρές μοναρχικές πεποιθήσεις, εκμεταλλεύτηκε την πολιτική αστάθεια και τις διεθνείς συγκυρίες για να επιβάλει ένα αυταρχικό καθεστώς που επηρεάστηκε από τα ευρωπαϊκά φασιστικά και αυταρχικά μοντέλα της εποχής¹⁹.

Το 1935, μετά το αποτυχημένο κίνημα των βενιζελικών αξιωματικών, η Ελλάδα επέστρεψε στο μοναρχικό πολίτευμα με την επαναφορά του βασιλιά Γεωργίου Β'. Οι πολιτικές εξελίξεις της περιόδου χαρακτηρίζονταν από έντονες συγκρούσεις μεταξύ βενιζελικών και αντιβενιζελικών. Οι εκλογές του Ιανουαρίου 1936 ανέδειξαν ένα διχασμένο κοινοβούλιο, όπου κανένα κόμμα δεν είχε την απόλυτη πλειοψηφία. Οι συντηρητικές δυνάμεις και ο ίδιος ο βασιλιάς αναζητούσαν ένα ισχυρό πρόσωπο για να ελέγξει την πολιτική αστάθεια και να περιορίσει την άνοδο των κομμουνιστών. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Ιωάννης Μεταξάς, ηγέτης του κόμματος των Ελευθεροφρόνων,

¹⁸ Σύμφωνα με ιδιόχειρη επιστολή του Βενιζέλου προς τον προς τον πλωτάρχη Ζάγκα με ημερομηνία 10 Φεβρουαρίου 1935 εξηγεί γιατί δεν πρέπει αυτός να φαίνεται αρχηγός της κίνησης

¹⁹ Παπαρηγόπουλος 2009, σ.36

ανέλαβε την πρωθυπουργία στις 13 Απριλίου 1936 με τη στήριξη της βασιλικής εξουσίας και της πολιτικής δεξιάς.

Η πολιτική κρίση επιδεινώθηκε το καλοκαίρι του 1936, με τις κινητοποιήσεις των εργατών και τις αυξανόμενες απεργίες, που ανησύχησαν τις άρχουσες τάξεις. Ο Μεταξάς, επικαλούμενος τον κίνδυνο του κομμουνισμού και την ανάγκη διατήρησης της κοινωνικής τάξης, πέτυχε στις 4 Αυγούστου 1936 την αναστολή βασικών άρθρων του Συντάγματος και την εγκαθίδρυση δικτατορικού καθεστώτος με την πλήρη στήριξη του βασιλιά. Η Βουλή διαλύθηκε, τα πολιτικά κόμματα τέθηκαν εκτός νόμου και επιβλήθηκε λογοκρισία στον Τύπο.

Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου ακολούθησε αυταρχικές πρακτικές που θύμιζαν τα φασιστικά και δικτατορικά καθεστώτα της Ευρώπης. Αν και δεν υιοθέτησε ανοιχτά τον φασισμό, εφάρμοσε κρατικό έλεγχο στην οικονομία, προπαγάνδα και αστυνομική καταστολή. Δημιούργησε το Εθνικόν Οργανισμόν Νεολαίας (ΕΟΝ), επηρεασμένο από τις νεολαίες των φασιστικών κρατών, με στόχο την εθνικιστική διαπαιδαγώγηση των νέων. Ο Μεταξάς παρουσίαζε τον εαυτό του ως "πατέρα του έθνους" και προώθησε την ιδέα του «Τρίτου Ελληνικού Πολιτισμού»²⁰, που συνδύαζε τα ιδανικά της αρχαίας Ελλάδας, του Βυζαντίου και της σύγχρονης Ελλάδας. Η προπαγάνδα και η λογοκρισία χρησιμοποιήθηκαν ευρέως για την καλλιέργεια της πίστης στον ηγέτη και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής στο πλαίσιο μιας πολιτειακής δομής που θα στηριζόταν σε αυταρχικές αρχές και στην εξουσία του αρχηγού. Η καταστολή υπήρξε ένα βασικό μέσο επιβολής της εξουσίας. Οι πολιτικοί αντίπαλοι φυλακίστηκαν ή εξορίστηκαν, ενώ κάθε μορφή αντιπολίτευσης εξαλείφθηκε μέσω του μηχανισμού της Ασφάλειας²¹.

Το καθεστώς έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη στρατιωτική προετοιμασία της χώρας. Η σταθερότητα που επέβαλε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου επέτρεψε την αναδιοργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων. Ο Μεταξάς, αντιλαμβανόμενος την αυξανόμενη ένταση στην Ευρώπη, προχώρησε σε εξοπλιστικά προγράμματα και στην κατασκευή οχυρωματικών έργων. Η Γραμμή Μεταξά στα βόρεια σύνορα, τα εξοπλιστικά προγράμματα και η ενίσχυση της Πολεμικής Αεροπορίας αποτέλεσαν θεμέλια της ελληνικής άμυνας. Η στρατιωτική προετοιμασία απέδειξε την αξία της κατά την ιταλική επίθεση του 1940²².

Στην οικονομία, το κράτος επιχείρησε να ελέγξει την παραγωγή και την αγορά εργασίας, επιβάλλοντας ρυθμίσεις υπέρ των εργατών, ενώ εφαρμόστηκαν κοινωνικές πολιτικές, όπως η θέσπιση κατώτατων ημερομισθίων και η οργάνωση της κοινωνικής ασφάλισης. Αναλυτικότερα, οι πιο σημαντικές πρωτοβουλίες περιλάμβαναν:

- Τη θέσπιση εργατικής νομοθεσίας που προέβλεπε την οκτάωρη εργασία, τη δημιουργία του ΙΚΑ και την προστασία των εργατικών δικαιωμάτων²³.

²⁰ Πλουμίδης eClass ΕΚΠΑ, σ.14

²¹ Μεταξάς, *Λόγοι και Σκέψεις*, 18.

²² Ναλμπάντης, *Η Στρατιωτική Σκέψη*, 160

²³ Σπυρίδων Σφέτας, *Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας, 1900-1945* (Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 2011), 110.

- Την αγροτική μεταρρύθμιση, με αναδιανομή γης και κρατική ενίσχυση της αγροτικής παραγωγής²⁴.

- Την κατασκευή δημόσιων έργων, όπως οδικά δίκτυα, γέφυρες και υποδομές, που στόχευαν στη μείωση της ανεργίας και την ανάπτυξη της οικονομίας.

Παρά τις ιδεολογικές ομοιότητες με τα φασιστικά καθεστώτα της Ευρώπης, η εξωτερική πολιτική του Μεταξά ήταν προσεκτικά ισορροπημένη²⁵. Αν και διατηρούσε εμπορικές σχέσεις με τη Γερμανία, παρέμεινε προσανατολισμένος προς τη Μεγάλη Βρετανία για λόγους γεωπολιτικής ασφαλείας. Αυτή η επιλογή οδήγησε την Ελλάδα να συμμετάσχει ενεργά στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν ο Μεταξάς απέρριψε το ιταλικό τελεσίγραφο στις 28 Οκτωβρίου 1940, οδηγώντας τη χώρα στον πόλεμο κατά της Ιταλίας.

Το καθεστώς κατέρρευσε λίγους μήνες μετά τον θάνατο του Μεταξά στις 29 Ιανουαρίου 1941, αφήνοντας πίσω του ένα ισχυρό διοικητικό και στρατιωτικό αποτύπωμα που επηρέασε καθοριστικά την πορεία της Ελλάδας στον πόλεμο.

Η Ελλάδα και το Διεθνές Περιβάλλον (1935-1941)

Η περίοδος 1935-1941 χαρακτηρίζεται από έντονες γεωπολιτικές ανακατατάξεις και την κλιμάκωση της επιθετικότητας των ολοκληρωτικών καθεστώτων στην Ευρώπη και τον κόσμο. Η Ελλάδα, μια χώρα με στρατηγική θέση στη Μεσόγειο, βρέθηκε στη δίνη των διεθνών εξελίξεων, προσπαθώντας να ισορροπήσει μεταξύ των παραδοσιακών συμμαχιών της και της αυξανόμενης πίεσης από τις φασιστικές δυνάμεις. Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου, υπό την ηγεσία του Ιωάννη Μεταξά, ακολούθησε μια πολιτική ουδετερότητας, διατηρώντας ταυτόχρονα στενές σχέσεις με τη Βρετανία, ενώ η Ιταλία και η Γερμανία αύξαναν την επιθετικότητά τους.

Στη δεκαετία του 1930, η Ευρώπη βρέθηκε αντιμέτωπη με την άνοδο των ολοκληρωτικών καθεστώτων. Η Γερμανία, υπό την ηγεσία του Αδόλφου Χίτλερ, προχώρησε στη στρατιωτικοποίηση της Ρηνανίας το 1936, στην προσάρτηση της Αυστρίας το 1938 και στην απόσπαση της Τσεχοσλοβακίας μέσα από τη Συμφωνία του Μονάχου. Η Ιταλία του Μουσολίνι, έχοντας επεκτατικές βλέψεις στη Μεσόγειο και τα Βαλκάνια, εισέβαλε στην Αιθιοπία το 1935 και αποχώρησε από την Κοινωνία των Εθνών το 1937. Παράλληλα, η Ιαπωνία εδραίωσε την κυριαρχία της στην Κίνα, με τη Σφαγή της Νανκίγγκ το 1937 να επιβεβαιώνει την επιθετική της πολιτική.

Η πολιτική του κατευνασμού που υιοθέτησαν η Βρετανία και η Γαλλία, με αποκορύφωμα τη Συμφωνία του Μονάχου το 1938, αποδείχθηκε ανεπαρκής να περιορίσει τις βλέψεις του Χίτλερ. Το 1939, η Γερμανία υπέγραψε τη Συμφωνία Ρίμπεντροπ-Μολότοφ με τη Σοβιετική Ένωση, εξασφαλίζοντας προσωρινά την ανατολική της πτέρυγα. Την 1η Σεπτεμβρίου 1939, η Γερμανία εισέβαλε στην Πολωνία, οδηγώντας τη Βρετανία και τη Γαλλία να κηρύξουν πόλεμο, σηματοδοτώντας την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

²⁴ Κούμας, *Η Πολιτική Κατάσταση*, 95.

²⁵ Πλουμίδης, σ.41

Η Ελλάδα, αν και προσπάθησε να διατηρήσει μια πολιτική ουδετερότητας, δεν μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από τις διεθνείς εξελίξεις. Η Μεγάλη Βρετανία αποτελούσε τον κύριο σύμμαχο της χώρας, καθώς η γεωγραφική θέση της Ελλάδας ήταν κρίσιμη για τον έλεγχο της Ανατολικής Μεσογείου. Το 1939, η Ελλάδα έλαβε διαβεβαιώσεις από τη Βρετανία ότι θα προστατευόταν σε περίπτωση επίθεσης²⁶.

Η Γερμανία, αν και δεν είχε άμεσες βλέψεις κατά της Ελλάδας εκείνη την περίοδο, παρακολουθούσε με ενδιαφέρον τις κινήσεις της χώρας στα Βαλκάνια. Ωστόσο, η Ιταλία είχε διαφορετικά σχέδια. Το 1939, η Ιταλία κατέλαβε την Αλβανία, αυξάνοντας την πίεση προς την Αθήνα.

Η Ελλάδα είχε ενεργό ρόλο στην προσπάθεια διατήρησης της σταθερότητας στα Βαλκάνια. Η Βαλκανική Συνεννόηση²⁷, μια σειρά συμφωνιών μεταξύ Ελλάδας, Γιουγκοσλαβίας, Ρουμανίας και Τουρκίας, που υπογράφηκαν στις 9 Φεβρουαρίου 1934 στην Αθήνα. Σκοπός της ήταν η διατήρηση του εδαφικού status quo στα Βαλκάνια έναντι των αναθεωρητικών δυνάμεων, κυρίως της Βουλγαρίας, η οποία δεν προσκλήθηκε να συμμετάσχει καθώς διεκδικούσε εδαφική έξοδο στο Αιγαίο. Ωστόσο, αν μια εξωβαλκανική δύναμη (όπως η Ιταλία ή η Σοβιετική Ένωση) επιτιθέταν σε ένα από τα κράτη-μέλη, οι υπόλοιπες χώρες δεν ήταν υποχρεωμένες να επέμβουν.

Στις 28 Οκτωβρίου 1940, η Ιταλία απαίτησε από την Ελλάδα την παράδοση στρατηγικών σημείων της χώρας, όμως ο Μεταξάς απάντησε αρνητικά, οδηγώντας στην ιταλική εισβολή στην Ήπειρο. Ο ελληνικός στρατός, παρά την αριθμητική υπεροχή των Ιταλών, εξαπέλυσε αντεπίθεση και κατέλαβε εδάφη στη Βόρεια Ήπειρο, σημειώνοντας την πρώτη συμμαχική νίκη κατά του Άξονα. Τον Απρίλιο του 1941, η Γερμανία εξαπέλυσε επίθεση εναντίον της Ελλάδας μέσω Βουλγαρίας, παρακάμπτοντας τη Γραμμή Μεταξά. Παρά τη γενναία αντίσταση στα οχυρά, η Αθήνα έπεσε στις 27 Απριλίου 1941 και η χώρα βρέθηκε υπό τριπλή κατοχή.

Η διεθνής σκηνή μεταξύ 1935-1941 χαρακτηρίστηκε από την άνοδο των φασιστικών δυνάμεων και τη διάλυση του μεταπολεμικού συστήματος ασφαλείας. Η Ελλάδα, παρότι προσπάθησε να διατηρήσει την ουδετερότητά της, αναγκάστηκε να εμπλακεί στον πόλεμο λόγω της ιταλικής και γερμανικής επιθετικότητας. Η στρατηγική θέση της χώρας, η αντίστασή της στον Άξονα και η γεωπολιτική της σημασία διαμόρφωσαν καθοριστικά τις εξελίξεις του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

²⁶ Ο Ιωάννης Μεταξάς, σε τηλεγράφημά του προς την ελληνική πρεσβεία στο Λονδίνο στις 27 Απριλίου 1939, δήλωσε ότι η Ελλάδα βασιζόταν απολύτως στις εγγυήσεις της Αγγλίας και της Γαλλίας, τις οποίες η ελληνική κυβέρνηση και ο λαός υποδέχθηκαν με βαθιά συγκίνηση.

²⁷ Πολύχρους, Γ. Αμυντικός Σχεδιασμός και Πολεμική Προπαρασκευή του Καθεστώτος της 4ης Αυγούστου (1936-1940) (2016) ΑΠΘ, Διπλωματική Εργασία σ. 18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ: ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΈΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Ο Ιωάννης Μεταξάς και η Ανασυγκρότηση των ΕΔ

Η ανάδυση του Ιωάννη Μεταξά ως κεντρικού πολιτικού προσώπου και η εγκαθίδρυση του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου αποτελούν μία από τις πλέον κρίσιμες περιόδους στη σύγχρονη ελληνική ιστορία. Το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο που οδήγησε στην ανάληψη της εξουσίας από τον Μεταξά, καθώς και οι μετέπειτα πολιτικές του, αποτελούν αντικείμενο εκτενούς ακαδημαϊκής ανάλυσης. Η αυταρχική δομή του καθεστώτος, οι στρατηγικές καταστολής της αντιπολίτευσης, η κρατική προπαγάνδα, καθώς και η προετοιμασία της χώρας για τον επικείμενο πόλεμο, συνθέτουν μία πολύπλοκη πολιτική πραγματικότητα, η οποία, αν και παρουσιάζει ομοιότητες με άλλα αυταρχικά καθεστώτα της Ευρώπης, διατηρεί ιδιαίτερα ελληνικά χαρακτηριστικά²⁸.

Η πολιτική κρίση της δεκαετίας του 1930, που κορυφώθηκε με την αποτυχημένη προσπάθεια των βενιζελικών να καταλάβουν την εξουσία το 1935 και την επιστροφή του βασιλιά Γεωργίου Β', δημιούργησε ένα περιβάλλον έντονης αβεβαιότητας και πολιτικής αστάθειας²⁹. Η διάλυση του κοινοβουλευτικού συστήματος και η αποτυχία των κομμάτων να σχηματίσουν βιώσιμες κυβερνήσεις ενίσχυσαν τις μοναρχικές και αυταρχικές τάσεις, δίνοντας στον Μεταξά την ευκαιρία να αναλάβει την πρωθυπουργία τον Απρίλιο του 1936, με την υποστήριξη του βασιλιά. Επωφελούμενος από το αδιέξοδο που δημιουργήθηκε λόγω της κοινοβουλευτικής αδυναμίας, ο Μεταξάς προχώρησε στη διάλυση της Βουλής και την αναστολή βασικών συνταγματικών ελευθεριών στις 4 Αυγούστου 1936, εδραιώνοντας ένα προσωποπαγές καθεστώς.

Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου ήταν έντονα επηρεασμένο από τις ευρωπαϊκές δικτατορίες της εποχής, αν και ο Μεταξάς δεν ακολούθησε πλήρως το φασιστικό ή ναζιστικό πρότυπο. Αντ' αυτού, προσπάθησε να διαμορφώσει ένα κράτος που θα βασιζόταν στην "εθνική ενότητα", την καταπολέμηση του κομμουνιστικού κινδύνου και την ενίσχυση της ελληνικής ταυτότητας. Η δημιουργία της Εθνικής Οργάνωσης Νεολαίας (ΕΟΝ) το 1937 αποτέλεσε κεντρικό εργαλείο του καθεστώτος για την ιδεολογική διαμόρφωση των νέων και τη διάδοση της εθνικιστικής ρητορικής του Μεταξά.

Η οικονομική πολιτική του καθεστώτος επικεντρώθηκε στην ενίσχυση της κρατικής παρέμβασης στην αγορά³⁰, με την εφαρμογή πολιτικών προστατευτισμού και την προσπάθεια εξασφάλισης αυτάρκειας σε βασικά αγαθά. Ο Μεταξάς προώθησε προγράμματα στήριξης των εργαζομένων, εισάγοντας κατώτατα ημερομίσθια και μέτρα κοινωνικής ασφάλισης, ενώ ταυτόχρονα διατήρησε στενές σχέσεις με το βιομηχανικό και εφοπλιστικό κεφάλαιο. Ωστόσο, η οικονομική πολιτική του καθεστώτος παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό αποσπασματική και ανεπαρκής για να αντιμετωπίσει τις βαθύτερες διαρθρωτικές αδυναμίες της ελληνικής οικονομίας.

²⁸ Τασίδης Ι. σ.78

²⁹ Παπαρηγόπουλος 2009 σ.33

³⁰ Κακριδής 2017, σ.102

Η εξωτερική πολιτική του καθεστώτος βασίστηκε σε μια ισορροπημένη στρατηγική, που απέβλεπε στη διατήρηση σχέσεων τόσο με τη Μεγάλη Βρετανία όσο και με τη ναζιστική Γερμανία. Η πολιτική αυτή άλλαξε ριζικά όταν η Ιταλία επέβαλε το τελεσίγραφο της 28ης Οκτωβρίου 1940, το οποίο ο Μεταξάς απέρριψε, σηματοδοτώντας την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο. Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου τερματίστηκε με τον θάνατο του Μεταξά τον Ιανουάριο του 1941, αφήνοντας πίσω του έναν κρατικό μηχανισμό που είχε προσαρμοστεί στις συνθήκες του πολέμου. Ο ιστορικός απολογισμός της διακυβέρνησής του παραμένει αντικείμενο διαμάχης, καθώς συνδυάζει τόσο την αυταρχική καταστολή όσο και την αποτελεσματική στρατιωτική προετοιμασία που συνέβαλε στην επιτυχή αντίσταση της Ελλάδας στην ιταλική εισβολή.

Οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις πριν και μετά το 1935

Η πορεία των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων την περίοδο πριν και μετά το 1935 αποτελεί έναν κρίσιμο σταθμό στη στρατιωτική ιστορία της Ελλάδας. Οι εσωτερικές και εξωτερικές προκλήσεις, καθώς και οι μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν, καθόρισαν την ικανότητα του στρατού να ανταποκριθεί στις ανάγκες της εποχής. Από τη φάση της αναδιοργάνωσης και ανάκαμψης μετά την Μικρασιατική Καταστροφή, έως τις φιλόδοξες μεταρρυθμίσεις του καθεστώτος Μεταξά, ο στρατός διαμορφώθηκε ως ένας κρίσιμος παράγοντας για την εθνική ασφάλεια.

Ο Ελληνικός Στρατός πριν και μετά το 1935

Ο Ελληνικός Στρατός κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου και ειδικότερα στην περίοδο 1935-1941 γνώρισε σημαντικές αλλαγές, τόσο σε επίπεδο δομής και στρατηγικής όσο και στον τομέα του εξοπλισμού. Η μεταβολή αυτή συνδέεται άμεσα με τις εσωτερικές πολιτικές εξελίξεις και τη διεθνή συγκυρία, καθώς η Ελλάδα βρισκόταν αντιμέτωπη με αυξανόμενες εξωτερικές απειλές, κυρίως από τη Βουλγαρία και την Ιταλία³¹. Η αναδιοργάνωση του στρατού, που ξεκίνησε σταδιακά από το 1935, βασίστηκε στην ανάγκη δημιουργίας ενός σύγχρονου και αξιόμαχου στρατεύματος, το οποίο θα μπορούσε να ανταποκριθεί στις προκλήσεις που επερχόταν.

Μετά το 1923³², ο στρατός υιοθέτησε μια παραδοσιακή οργάνωση και η μόνη σημαντική αλλαγή που έγινε στην οργάνωση του Ελληνικού Στρατού ήταν η σύσταση για πρώτη φορά του Γενικού Επιτελείου Στρατού (Γ.Ε.Σ.) τον Ιούλιο του 1923. Τρία χρόνια αργότερα, το 1926, κυρώθηκε ο πρώτος μεταπολεμικός Οργανισμός του Στρατού, ο οποίος εφαρμόστηκε μέχρι το 1929 οπότε ψηφίστηκε νέος Οργανισμός του Στρατού. Παρά το γεγονός ότι αυτή η κίνηση θεωρήθηκε σημαντική, οι μεταβολές που υλοποιήθηκαν ήταν επιφανειακές και δεν κατάφεραν να αντιμετωπίσουν τις αυξανόμενες στρατιωτικές και τεχνολογικές προκλήσεις της εποχής. Η διοικητική

³¹ Το Επιτελικό Σχέδιο ΙΒ³¹, το οποίο συνέταξε ο Παπάγος, αποδείχθηκε θεμελιώδες για την άμυνα της χώρας κατά των Ιταλών και των Βουλγάρων. Στρατηγικά, το σχέδιο αυτό προέβλεπε την άμυνα στα ορεινά βόρεια σύνορα, ενώ παράλληλα προετοίμαζε τις δυνάμεις για επιθετικές ενέργειες.

³² Παπάγος, Αλέξανδρος. 1945. *Ο Ελληνικός Στρατός και η προς πόλεμον προπαρασκευή του*. Αθήνα: Πυρσός σ.8-11

δομή παρέμενε σταθερή, αλλά τα συστήματα συντονισμού και επικοινωνίας μεταξύ των διαφόρων μονάδων ήταν περιορισμένα.

Η εκπαίδευση του στρατιωτικού προσωπικού βασιζόταν σε παραδοσιακές μεθόδους, οι οποίες ελάχιστα ανταποκρίνονταν στις σύγχρονες ανάγκες του πολέμου. Η έλλειψη συστηματικής εκπαίδευσης και οι περιορισμένες πόροι συνέβαλαν στην αναποτελεσματικότητα των μονάδων, γεγονός που αντικατοπτριζόταν στην αδυναμία προσαρμογής σε νέες τακτικές και τεχνολογικές εξελίξεις.

Ο εξοπλισμός του Ελληνικού Στρατού εκείνης της περιόδου χαρακτηριζόταν από την παλαιότητα και την ανεπαρκή τεχνολογική αναβάθμιση. Οι στρατιωτικές μονάδες διαθέταν όπλα και εξοπλισμό που είχαν παραμείνει σχεδόν αμετάβλητα από τις προηγούμενες συγκρούσεις, γεγονός που περιόριζε την επιχειρησιακή τους ικανότητα σε ένα διεθνές περιβάλλον όπου οι τεχνολογικές εξελίξεις προχωρούσαν ραγδαία³³. Οι κύριες αδυναμίες του στρατού πριν το 1935 περιλάμβαναν:

-Την ανεπαρκή οργάνωση και τη χαμηλή ετοιμότητα των μονάδων, αποτέλεσμα των μεταπολεμικών δυσχερειών και των οικονομικών περιορισμών.

-Τη σύγχρονη τεχνολογία και τον παλιό εξοπλισμό, που δεν επέτρεπαν την αποτελεσματική αντιμετώπιση νέων στρατιωτικών απειλών.

-Την ελλιπή εφαρμογή μοντέρνων τακτικών και στρατηγικών, λόγω έλλειψης εμπειρίας και κατάλληλων διδακτικών προγραμμάτων.

Συνολικά, πριν το 1935, ο Ελληνικός Στρατός παρουσιάζει εικόνα ενός συστήματος που προσπαθούσε να ανασυγκροτηθεί, αλλά που λόγω των εσωτερικών περιορισμών και των εξωτερικών παραγόντων δεν είχε καταφέρει ακόμα να ενσωματώσει τις απαραίτητες τεχνολογικές και οργανωτικές μεταρρυθμίσεις. Αυτές οι αδυναμίες αποτελούσαν τον κινητήριο μοχλό για τις επόμενες προσπάθειες εκσυγχρονισμού και αναδιάρθρωσης που θα υλοποιούνταν στο πλαίσιο των μεταρρυθμίσεων του 1935 και μετά. Η αποτυχία των προηγούμενων κυβερνήσεων να υιοθετήσουν μια ολιστική προσέγγιση στην ανασυγκρότηση του στρατού και η ανάγκη για σύνδεση της στρατιωτικής δράσης με τις απαιτήσεις της εθνικής ασφάλειας οδήγησαν σε μια νέα στρατηγική αντίληψη, που απαιτούσε πλήρη αναδιάρθρωση του Στρατού.

Η παγκόσμια πολιτική σκηνή στα μέσα της δεκαετίας του 1930 χαρακτηριζόταν από ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις και την άνοδο ολοκληρωτικών καθεστώτων, γεγονός που αύξησε τις στρατιωτικές απειλές σε διεθνές επίπεδο. Οι νέες τεχνολογίες στον τομέα των όπλων και η μεταβαλλόμενη δυναμική συμμαχιών στην Ευρώπη δημιούργησαν ένα περιβάλλον όπου ο παραδοσιακός στρατός δεν μπορούσε πλέον να ανταποκριθεί αποτελεσματικά. Αυτές οι εξωτερικές πιέσεις οδήγησαν στην ανάγκη για ριζικές μεταρρυθμίσεις, οι οποίες απαιτούσαν όχι μόνο αναβάθμιση του εξοπλισμού αλλά και πλήρη αναθεώρηση της στρατηγικής σκέψης. Η ανάγκη για μια ριζική αναδιάρθρωση, που να ενσωματώνει νέες τεχνολογίες και στρατηγικές, έγινε

³³ Παπάγος, σ.12

επιτακτική. Αυτή η μεταρρύθμιση ήταν μία κρίσιμη καμπή³⁴, καθώς άνοιξε το δρόμο για την υιοθέτηση νέων διοικητικών δομών και για την προσαρμογή του στρατιωτικού συστήματος στις απαιτήσεις ενός ολοένα αυξανόμενου και ανταγωνιστικού διεθνούς περιβάλλοντος.

Με το πέρασμα του 1935³⁵, ο Ελληνικός Στρατός υπέστη μια ριζική μεταμόρφωση, οδήγημα σε ένα σύγχρονο και ευέλικτο ένοπλο σώμα, ικανό να ανταποκριθεί στις νέες στρατιωτικές και τεχνολογικές απαιτήσεις της εποχής. Οι μεταρρυθμίσεις αυτές δεν αφορούσαν μόνο την αναβάθμιση του εξοπλισμού αλλά περιλάμβαναν επίσης ολική αναδιοργάνωση των δομών, ανανέωση των διδακτικών προγραμμάτων και επιβολή νέων διοικητικών μηχανισμών.

Η αναδιάρθρωση των επιτελικών δομών και η δημιουργία νέων μηχανισμών επικοινωνίας μεταξύ των μονάδων αποτελούσαν τον πρώτο πυλώνα της μεταρρύθμισης, με αποτέλεσμα την αύξηση του συντονισμού και της ευελιξίας κατά τη λήψη αποφάσεων. Οι νέες οργανωτικές δομές αντικατέστησαν τα παλαιά μοντέλα που δυσχέραιναν την αποτελεσματική δράση του στρατού. Οι διοικητικές μεταρρυθμίσεις εισήχθησαν μέσα σε ένα συνολικό πλαίσιο στρατιωτικής και πολιτικής ανανέωσης που αναγκάστηκε από την επιτακτική ανάγκη για σύγχρονη οργάνωση³⁶.

Παράλληλα με τις νέες οργανωτικές δομές, η τεχνολογική αναβάθμιση και προμήθεια νέου εξοπλισμού αποτέλεσε βασικό παράγοντα για τον εκσυγχρονισμό του στρατού, επιτρέποντας του να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις νέες στρατιωτικές προκλήσεις. Επιπλέον με βάση τα εκπονηθέντα σχέδια, η χώρα επικεντρώθηκε στην οχύρωση στρατηγικών σημείων, όπως τα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, ενισχύοντας την αμυντική της θωράκιση

Συνολικά, ο εκσυγχρονισμός και η αναδιοργάνωση του Ελληνικού Στρατού μετά το 1935 αποτέλεσαν μια πολυδιάστατη διαδικασία, όπου οι οργανωτικές μεταρρυθμίσεις, η αναβάθμιση της εκπαίδευσης, η τεχνολογική ανανέωση και ο ρόλος του πολιτικού καθεστώτος συνθέτουν το νέο μοντέλο στρατιωτικής οργάνωσης, το οποίο έθεσε τα θεμέλια για την επιτυχία σε μεταγενέστερες συγκρούσεις.

Το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό πριν και μετά το 1935

Η εξέλιξη του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού (ΠΝ) από τις αρχές του 20ού αιώνα έως τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αποτελεί μία από τις πλέον σημαντικές πτυχές της στρατιωτικής ιστορίας του νεότερου Πολεμικού Ναυτικού. Ιδιαίτερα η περίοδος 1935-1941 χαρακτηρίζεται από μια προσπάθεια ανασυγκρότησης και εκσυγχρονισμού, η οποία, αν και επηρεάστηκε από οικονομικούς και πολιτικούς περιορισμούς, συνέβαλε στη διαμόρφωση ενός στόλου ικανού να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του πολέμου.

³⁴ Ναλμπάντης,

³⁵ Η παρακμή της ελληνικής στρατιωτικής σκέψης κορυφώθηκε με το Κίνημα του 1935, που επέφερε την πλήρη αποδιοργάνωση του Ελληνικού Στρατού, του Πολεμικού Ναυτικού και της Πολεμικής Αεροπορίας

³⁶ Ναλμπάντης, σ.389

79. Το Πολεμικό Ναυτικό πριν το 1935 παρουσίαζε σοβαρές αδυναμίες τόσο σε επίπεδο υποδομών όσο και σε ναυτικό εξοπλισμό³⁷. Ο Ελληνικός Στόλος βασιζόταν σε παλαιά σκάφη, με ελάχιστες δυνατότητες αντιμετώπισης σύγχρονων ναυτικών προκλήσεων. Οι σημαντικότερες ναυτικές μονάδες της Ελλάδας στις αρχές της δεκαετίας του 1930 περιλάμβαναν το θωρηκτό «Αβέρωφ», ορισμένα αντιτορπιλικά και υποβρύχια που είχαν αποκτηθεί κατά τον Μεσοπόλεμο, αλλά η επιχειρησιακή τους κατάσταση δεν ήταν στο καλύτερο σημείο.

Η αναδιάρθρωση των διοικητικών δομών ήταν καθοριστική μετά το 1935. Ενώ πριν το 1935 η διοίκηση ακολουθούσε παραδοσιακά πρότυπα που είχαν διαμορφωθεί από τις προπολεμικές συγκρούσεις, μετά το 1935 επαναπροσδιορίστηκαν οι στρατηγικές διαδικασίες ώστε να ανταποκρίνονται σε σύγχρονες πολεμικές ανάγκες. Η ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών και η αναβάθμιση της επικοινωνιακής υποδομής συνέβαλαν στην αύξηση της επιχειρησιακής ικανότητας του ναυτικού.

Το 1936³⁸, υπό την ηγεσία του Ιωάννη Μεταξά, η στρατιωτική πολιτική της Ελλάδας έδωσε έμφαση στην αναβάθμιση των ενόπλων δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένου του ΠΝ. Οι βασικοί στόχοι περιλάμβαναν την απόκτηση νέων μονάδων, την ενίσχυση των ναυτικών υποδομών και τη βελτίωση της εκπαίδευσης του προσωπικού.

Ένα από τα πλέον φιλόδοξα προγράμματα εξοπλισμού αφορούσε την παραγγελία και την παραλαβή νέων αντιτορπιλικών και υποβρυχίων³⁹. Στην περίοδο 1932-1939, η Ελλάδα προμηθεύτηκε τέσσερα νέα αντιτορπιλικά (τα «Βασίλισσα Όλγα», «Βασιλεύς Γεώργιος», «Σπέτσες» και «Ψαρά»)⁴⁰ από Μεγάλη Βρετανία και Ιταλία. Παράλληλα, ενισχύθηκε η ναυτική εκπαίδευση, με τη Βρετανική Ναυτική Αποστολή να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην υιοθέτηση σύγχρονων τακτικών

Η πολεμική προπαρασκευή του Πολεμικού Ναυτικού (1936-1940) επικεντρώθηκε στην οχύρωση των ακτών (κατασκευή ναυτικών οχυρών-παράκτιος και αντιαεροπορική άμυνα) και στη δημιουργία ασφαλών εσωτερικών θαλασσιών γραμμών και βάσεων, ώστε να καταστεί σημαντική η Ελλάδα στη συμμαχία με τη Βρετανία και έτσι να διασφαλισθούν καλύτερα οι απαραίτητες θαλάσσιες

³⁷ Ως προς το Πολεμικό μας Ναυτικό, η Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, της Εκδοτικής Αθηνών, επισημαίνει στον τόμο ΙΕ σ. 381 ότι "**Το Ναυτικό διέθετε ελάχιστες ετοιμοπόλεμες και σύγχρονες μονάδες, ενώ υπήρχε παντελής έλλειψη Παρακτίου Οχυρώσεως.**"

³⁸ Στην παγκοσμίως γνωστή και έγκυρη ετήσια έκδοση "JANE'S FIGHTING SHIPS" του 1939, σημειώνεται ότι η Ελλάδα είχε Πρόγραμμα ναυπηγήσεως 12 Αντιτορπιλικών μεταξύ των ετών 1937-1940 και 2 Υποβρυχίων

³⁹ Η συνοπτική έκθεση του ΓΕΝ προς το Α.Π.Σ. (2 Απριλίου 1936) προσδιόριζε την εκστρατευτική ικανότητα του Γενικού Επιτελείου Ναυτικού, η οποία εξασφαλιζόταν από τη δύναμη του Στόλου των 8 αντιτορπιλικών (4 τύπου ΛΕΩΝ και 4 τύπου ΥΔΡΑ), 13 μικρών αντιτορπιλικών και τορπιλοβόλων, 6 υποβρυχίων, 2 τορπιλακάτων, το παλαιό θωρακισμένο καταδρομικό ΑΒΕΡΩΦ και το εύδρομο ΕΛΛΗ.

⁴⁰ Το αντιτορπιλικό *Βασίλισσα Όλγα* (D-15) ήταν ένα από τα ενδοξότερα πλοία του Βασιλικού Πολεμικού Ναυτικού και ακόμη το πιο επιτυχημένο ελληνικό πολεμικό πλοίο κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, μέχρι και την απώλειά του το 1943. Κατασκευάστηκε στα αγγλικά ναυπηγεία Yarrow & Co Ltd της Γλασκώβης μεταξύ 1936-38, αλλά εξοπλίστηκε με γερμανικά πυροβόλα. Το όνομά του προέρχεται από τη Βασίλισσα Όλγα της Ελλάδας. Μαζί με το ιδίου τύπου πλοίο *Βασιλεύς Γεώργιος* ήταν τα πλέον σύγχρονα και αξιόμαχα πολεμικά πλοία της Ελλάδας κατά την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου

μεταφορές, που ήταν απαιτούμενες για την πολεμική κινητοποίηση και τη συγκέντρωση του Στρατού. Συγκεκριμένα, κατασκευάστηκαν και εξοπλίστηκαν πλήρως τα ακόλουθα **8 μεγάλα Παράκτια Οχυρά:**

- Βόρειο Οχυρό Αιγίνης
- Νότιο Οχυρό Αιγίνης
- Οχυρό Φλεβών
- Οχυρό Αράξου
- Οχυρό Νοτίου Ευβοϊκού
- Οχυρό Βορείου Ευβοϊκού
- Οχυρά Καραμπουρνού και Τούζλα στην περιοχή του Μεγάλου Εμβόλου στο Θερμαϊκό Κόλπο

Παρά τις μεταρρυθμίσεις, το ΠΝ εξακολουθούσε να παρουσιάζει σημαντικά προβλήματα, ιδίως λόγω των περιορισμένων πόρων που διατίθεντο για τη συντήρηση και τον περαιτέρω εκσυγχρονισμό του στόλου. Σημαντικές ελλείψεις σημειώθηκαν στην αντιαεροπορική άμυνα και στον εξοπλισμό των πλοίων, γεγονός που κατέστησε τον ελληνικό στόλο ευάλωτο στις πρώτες φάσεις του πολέμου.

Η συμμετοχή του ΠΝ στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο υπήρξε κρίσιμη. Παρά τις ελλείψεις, τα ελληνικά υποβρύχια και οι ναυτικές δυνάμεις διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στον πόλεμο εναντίον της Ιταλίας και της Γερμανίας. Ιδιαίτερα το υποβρύχιο «Παπανικολής» αναδείχθηκε σε σύμβολο της ελληνικής ναυτικής ισχύος, βυθίζοντας εχθρικά μεταγωγικά πλοία και διατηρώντας τον έλεγχο θαλάσσιων οδών ανεφοδιασμού.

Συνολικά, η περίοδος 1935-1941 αποτέλεσε μια μεταβατική φάση για το Ελληνικό Πολεμικό Ναυτικό. Παρά τις προσπάθειες αναδιοργάνωσης, το ΠΝ εξακολουθούσε να υπολείπεται σε σύγκριση με τα ισχυρότερα ναυτικά της εποχής. Ωστόσο, η συμβολή του στην εθνική άμυνα ήταν καθοριστική, καθώς αποτέλεσε έναν από τους κύριους άξονες της ελληνικής στρατηγικής στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η Ελληνική Πολεμική Αεροπορία πριν και μετά το 1935

Η Ελληνική Πολεμική Αεροπορία (ΠΑ) αποτέλεσε έναν από τους πλέον δυναμικούς κλάδους των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, ο οποίος υπέστη σημαντικές μεταβολές και εκσυγχρονισμό κατά τη διάρκεια της περιόδου 1935-1941. Η μετάβαση από μια κατακερματισμένη αεροπορική δύναμη, η οποία υπαγόταν στον Στρατό Ξηράς και το Πολεμικό Ναυτικό, σε ένα ενιαίο σώμα υπό τη διοίκηση του Υπουργείου Αεροπορίας σηματοδότησε μια νέα εποχή για την ελληνική αεροπορική ισχύ.

Η Ελληνική Πολεμική Αεροπορία (ΠΑ) άρχισε την ανασυγκρότηση και τον

εκσυγχρονισμό της αμέσως μετά το άδοξο τέλος της Μικρασιατικής Εκστρατείας. Οι πολεμικές επιχειρήσεις κατά την περίοδο 1912-1922 επιβεβαίωσαν, ότι η κατάκτηση της Πολεμικής Αεροπορίας, σε δυο αυτοτελείς Διοικήσεις, Στρατιωτική και Ναυτική, με την υπαγωγή των στα Υπουργεία των Στρατιωτικών και Ναυτικών, αφορούσε αποκλειστικά και μόνο στην υποστήριξη τρεχουσών στρατιωτικών επιχειρήσεων εκάστου Κλάδου. Η υπαγωγή αυτή επιδρούσε ανασταλτικά στο συντονισμό των ενεργειών για την οργάνωση και ενίσχυση του Αεροπορικού Όπλου.⁴¹

Το 1930, η κυβέρνηση Βενιζέλου προχώρησε στη θεσμική ενοποίηση της Πολεμικής Αεροπορίας, εντάσσοντάς την σε ένα νέο Υπουργείο Αεροπορίας. Ωστόσο, η πρόοδος υπήρξε αργή, καθώς η στρατηγική εστίαση παρέμεινε κυρίως στο Στρατό Ξηράς και στο Ναυτικό. Μετά το 1935, η δικτατορία του Ιωάννη Μεταξά επιτάχυνε την αναδιοργάνωση και ενίσχυση της ΠΑ, καθώς η επικείμενη ευρωπαϊκή σύγκρουση καθιστούσε απαραίτητη την αεροπορική υπεροχή.

Η ίδρυση (1934) του Γενικού Επιτελείου Αεροπορίας (ΓΕΑ) συνέβαλλε στην οργάνωση και τη θεσμοθέτηση της αποστολής, στη μελέτη του αεροπορικού υλικού, στην κατάρτιση γενικών προγραμμάτων οργάνωσης, εκπαίδευσης και πολεμικής προετοιμασίας, στην καθιέρωση ενιαίου δόγματος, στην προπαρασκευή των επιχειρήσεων από την περίοδο της ειρήνης και στη γενική στρατιωτική διεύθυνση στον πόλεμο.

Η αναδιοργάνωση της Πολεμικής Αεροπορίας την περίοδο 1935-1940 είχε πολλαπλές διαστάσεις⁴². Καταρχάς, αυξήθηκε η στρατολόγηση ιπταμένων και τεχνικών, ενώ ιδρύθηκαν νέες σχολές εκπαίδευσης, όπως το Τμήμα Υποψήφιων Υπαξιωματικών Χειριστών. Παράλληλα, το Κρατικό Εργοστάσιο Αεροπλάνων⁴³(ΚΕΑ) ξεκίνησε τη συναρμολόγηση εκπαιδευτικών αεροσκαφών και την επισκευή υπαρχόντων αεροσκαφών.

Σημαντικό κομμάτι του εκσυγχρονισμού της ΠΑ αποτέλεσαν τα εξοπλιστικά προγράμματα . Από το 1936 έως το 1939, η Ελλάδα παρήγγειλε 128 αεροσκάφη από τη Μεγάλη Βρετανία, τη Γερμανία, τη Γαλλία και την Πολωνία. Ανάμεσα στα νέα αεροσκάφη περιλαμβάνονταν τα πολωνικά καταδιωκτικά PZL P.24, τα γαλλικά βομβαρδιστικά Potez 63 και τα βρετανικά εκπαιδευτικά Avro 621 Tutor. Ωστόσο, η έλλειψη βαρέων βομβαρδιστικών και η καθυστερημένη παραλαβή ή η ακύρωση παραλαβής ορισμένων αεροσκαφών αποδείχθηκαν προβλήματα κατά την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Η συμβολή της ΠΑ στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο ήταν καθοριστική. Παρά τις αριθμητικές και τεχνολογικές ελλείψεις, οι Έλληνες πιλότοι πέτυχαν αρκετές νίκες εναντίον των ιταλικών αεροσκαφών, εφαρμόζοντας ευέλικτες τακτικές και

⁴¹ Ναλμπάντης 2021, σ.414

⁴² Ο Οργανισμός της Πολεμικής Αεροπορίας, έτους 1936, προέβλεπε τη συγκρότηση των μάχιμων Μονάδων μετά την άμεση συνεργασία της Στρατιωτικής και Ναυτικής Αεροπορίας, καθώς και Ελαφράς Αεροπορίας (Διώξεως), Βαρείας Αεροπορίας (Βομβαρδισμού) και Αεροστάτων

⁴³ Το 1939 κατασκευάστηκε στο ΚΕΑ το πρώτο αεροσκάφος τύπου PZL P-24, εξ' ολοκλήρου από μέταλλο, το οποίο χρησιμοποιήθηκε στον πόλεμο του 1940. Επίσης, σχεδιάστηκε και ξεκίνησε η κατασκευή ενενήντα (90) αεροσκαφών τύπου HENSCHEL των οποίων όμως η παραγωγή διακόπηκε λόγω της εισόδου της χώρας στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο

αξιοποιώντας το ορεινό ανάγλυφο της χώρας. Σημαντικός αριθμός αεροσκαφών καταστράφηκε στο έδαφος από τις πρώτες ιταλικές επιδρομές, αλλά η αντοχή των ελληνικών αεροπορικών βάσεων απέτρεψε τη συνολική εξουδετέρωση της ΠΑ.

Μετά την εισβολή των Γερμανών το 1941, η ελληνική αεροπορία υπέστη βαριές απώλειες, και αρκετά αεροσκάφη διατάχθηκαν να μεταβούν στη Μέση Ανατολή, όπου και ενσωματώθηκαν στις Συμμαχικές Δυνάμεις. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος σηματοδότησε το τέλος μιας δύσκολης αλλά ηρωικής περιόδου για την Ελληνική Πολεμική Αεροπορία, η οποία κατέβαλε υπεράνθρωπες προσπάθειες για να αντιμετωπίσει μια ανώτερη σε αριθμούς και εξοπλισμό δύναμη.

Συμπερασματικά, η περίοδος 1935-1941 υπήρξε καθοριστική για την εξέλιξη της Πολεμικής Αεροπορίας. Από έναν μικρό και ανοργάνωτο στόλο, η Ελλάδα κατάφερε να αποκτήσει μια αεροπορική δύναμη που, παρά τις αδυναμίες της, διαδραμάτισε καίριο ρόλο στον πόλεμο. Οι μεταρρυθμίσεις που εφαρμόστηκαν σε επίπεδο δομής, εκπαίδευσης και εξοπλισμού έθεσαν τις βάσεις για τη μελλοντική εξέλιξη της ελληνικής αεροπορικής ισχύος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ: Τα Εξοπλιστικά και η Χρηματοδότηση τους

Τα εξοπλιστικά προγράμματα μέχρι το 1941

Κατά την περίοδο 1935-1941, η Ελλάδα, υπό το καθεστώς του Ιωάννη Μεταξά, προχώρησε σε σημαντικές εξοπλιστικές επενδύσεις προκειμένου να ενισχύσει την άμυνά της ενόψει της επικείμενης ευρωπαϊκής σύγκρουσης. Η εξοπλιστική του πολιτική Ιωάννη Μεταξά εστιάζονταν, (χρονικά πολύ καθυστερημένα), σε 4 κύρια μέσα μάχης: αεροπλάνα, αντιαεροπορικά κι αντιαρματικά πυροβόλα, φορτηγά αυτοκίνητα για τη μεταφορά εφοδίων και άρματα μάχης,⁴⁴ ενώ σημαντικό μέρος των κονδυλίων διατέθηκε στην κατασκευή οχυρωματικών έργων και την αναβάθμιση των υποδομών του Στρατού, του Ναυτικού και της Αεροπορίας.

Ο Ελληνικός Στρατός υπέστη μία σταδιακή αναδιοργάνωση που περιλάμβανε κατά κύριο λόγο την προμήθεια σύγχρονων αντιαεροπορικών και αντιαρματικών πυροβόλων, όπλων πεζικού και πυροβολικού. Συγκεκριμένα, η Ελλάδα προμηθεύτηκε από τη Γερμανία αντιαεροπορικά πυροβόλα Krupp των 88 χιλιοστών, Rheinmetall των 37 και 20 χιλιοστών, καθώς και αντιαρματικά πυροβόλα Rheinmetall των 37 χιλιοστών. Επιπλέον, από τη Γαλλία αγοράστηκαν όλμοι Brandt των 81 χιλιοστών και αντιαεροπορικά πυροβόλα Schneider. Παρά τις παραγγελίες, η καθυστέρηση στην παραλαβή ορισμένων οπλικών συστημάτων προκάλεσε κενά στην άμυνα, ιδιαίτερα στον αντιαεροπορικό και αντιαρματικό τομέα⁴⁵.

Το Πολεμικό Ναυτικό, από την πλευρά του, επένδυσε σε νέα αντιτορπιλικά και υποβρύχια. Σημαντικό ήταν το πρόγραμμα απόκτησης των τεσσάρων αντιτορπιλικών τύπου Greyhound⁴⁶ από τη Μεγάλη Βρετανία, καθώς και η αγορά τορπιλών Whitehead. Επιπλέον, προγραμματίστηκε η ναυπήγηση νέων πλοίων, ωστόσο οι περιορισμένοι οικονομικοί πόροι εμπόδισαν την ολοκλήρωση του σχεδίου.

Στον τομέα της Πολεμικής Αεροπορίας, έγινε παραγγελία νέου σύγχρονου υλικού και αεροσκαφών, τις: βομβαρδιστικά BLENHEIM, FAIREY BATTLE, POZET 63, καταδιωκτικά P.Z.L., αναγνωριστικά HENSCHEL, ναυτικής συνεργασίας AVRO ANSON και DORNIER 22 και εκπαιδευτικά AVRO. Το πρόγραμμα διακόπηκε, επειδή τα κατασκευαστικά κράτη ακύρωσαν τις συμφωνίες λόγω του επερχόμενου πολέμου.

Επιπρόσθετα, η κατασκευή της Γραμμής Μεταξά στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα αποτέλεσε μία από τις πιο σημαντικές επενδύσεις στην αμυντική θωράκιση της χώρας. Το οχυρωματικό σύστημα αυτό περιλάμβανε σειρά υπόγειων καταφυγίων, αντιαρματικών κωλυμάτων και βαρέως οπλισμένου πυροβολικού, ενισχύοντας την ελληνική αποτρεπτική ικανότητα.

Συνολικά, η περίοδος 1935-1941 χαρακτηρίστηκε από μία εντατική προσπάθεια στρατιωτικού εκσυγχρονισμού, η οποία, παρά τις δυσκολίες χρηματοδότησης και τις καθυστερήσεις στην παραλαβή εξοπλισμών, ενίσχυσε σημαντικά τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις. Οι εξοπλιστικές επενδύσεις επέτρεψαν στην Ελλάδα να προβάλλει

⁴⁴ Ναλμπάντης σ.374

⁴⁵Τούτο επέδρασε στην υλοποίηση αξιόπιστης στρατιωτικής στρατηγικής για την εκτέλεση αποτελεσματικής άμυνας στα θέατρα επιχειρήσεων Ηπείρου, Μακεδονίας, Θράκης, Αιγαίου πελάγους και Αδριατικής θάλασσας (Ναλμπάντης, σ.481)

⁴⁶ Παραλήφθηκαν τελικά 2

ισχυρή άμυνα απέναντι στις ιταλικές επιθέσεις και να επιτύχει τις πρώτες νίκες του ελληνοϊταλικού πολέμου.

Αναλυτικότερα τι είδους προμήθειες πραγματοποιήθηκαν κατά κλάδο την περίοδο εκείνη στα Παραρτήματα Β, Γ και Δ.

Χρηματοδότηση των εξοπλιστικών προγραμμάτων

Μετά το 1922, η Ελλάδα βρέθηκε αντιμέτωπη με μια βαθιά μεταβατική περίοδο. Η χώρα έπρεπε να επανεξετάσει τις πολιτικές της προτεραιότητες, να αποκαταστήσει την οικονομική της σταθερότητα και να διαμορφώσει το νέο διπλωματικό της περιβάλλον μετά την αποτυχία της Μικρασιατικής Εκστρατείας και την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάνης.

Η οικονομία της Ελλάδας, ταραγμένη από τις πολεμικές συγκρούσεις και τις μαζικές μετακινήσεις προσφύγων, βρισκόταν σε μια κρίσιμη φάση ανασύνθεσης. Η ανάγκη για οικονομική ανάκαμψη συνδυαζόταν με την επιδίωξη κοινωνικής σταθερότητας, καθώς ο εκτεταμένος πληθυσμός των προσφύγων επιβαρύνει τις δημόσιες οικονομικές υποδομές και απαιτούσε νέες πολιτικές ενσωμάτωσης. Παράλληλα, οι δημοσιονομικές πολιτικές χαρακτηρίζονταν από προσπάθειες εξεύρεσης πόρων μέσω εσωτερικών πηγών, αλλά και με τη σύναψη συμφωνιών δανεισμού με ξένες χώρες και διεθνείς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς⁴⁷.

Η οικονομική κρίση της δεκαετίας του 1930 άσκησε βαθιές επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία, επηρεάζοντας τις δημοσιονομικές πολιτικές και τη δυνατότητα χρηματοδότησης εξοπλιστικών προγραμμάτων. Η ύφεση επιτάχυνε τις προσπάθειες για αναδιάρθρωση των οικονομικών δομών και προκάλεσε την ανάγκη για εξωτερική χρηματοδότηση, μέσω δανείων και συνεργασιών με διεθνείς οργανισμούς. Αυτή η κρίση έφερε στο προσκήνιο την αδυναμία της χώρας να αντιμετωπίσει μόνη της τις οικονομικές προκλήσεις, ενώ ταυτόχρονα επηρέασε τις πολιτικές αποφάσεις και τη διπλωματική στάση της Ελλάδας απέναντι στις διεθνείς πιέσεις.

Κατά την περίοδο 1935-1941, η ελληνική κυβέρνηση, υπό την ηγεσία κυρίως του Ιωάννη Μεταξά, ανέλαβε ένα φιλόδοξο πρόγραμμα στρατιωτικού εκσυγχρονισμού. Η χρηματοδότηση των εξοπλιστικών προγραμμάτων βασίστηκε σε ένα μείγμα εσωτερικών και εξωτερικών πόρων, περιλαμβάνοντας φορολογικά έσοδα, δανεισμό, ανταλλαγή αγροτικών προϊόντων με στρατιωτικό υλικό και εξειδικευμένες πιστώσεις από ευρωπαϊκές χώρες.

Ο κρατικός προϋπολογισμός της περιόδου 1935-1940 ανέδειξε τη σαφή προτεραιότητα που δόθηκε στην άμυνα. Από το πρώτο εξάμηνο του 1935 έως τον Οκτώβριο του 1940 διατέθηκε στο Υπουργείο Στρατιωτικών το ποσό των 8.879.403.880 δραχμών και για το ίδιο χρονικό διάστημα το Ταμείο Εθνικής Άμυνας διέθεσε για τον εξοπλισμό του Στρατού Ξηράς το ποσό των 6.827.901.610 δραχμών. Συνολικά διατέθηκε το ποσό των 15.707.305.440 δραχμών, δηλαδή ποσό πενταπλάσιο από εκείνο που διατέθηκε (3.000.000.000) για την περίοδο 1923-1934. Στο Υπουργείο Ναυτικών διατέθηκε το ποσό των 2.222.251.942 δραχμών και στο

⁴⁷ Κακριδής, σ.81-89

Υπουργείο Αεροπορίας το ποσό των 3.822.700.000 δραχμών, αντικατοπτρίζοντας τη στρατηγική ετοιμότητας έναντι της επικείμενης πολεμικής απειλής⁴⁸.

Clearing

Ένας από τους πλέον σημαντικούς μηχανισμούς χρηματοδότησης της ελληνικής πολεμικής προετοιμασίας ήταν το σύστημα του clearing⁴⁹. Το clearing ήταν μια μορφή εμπορικής αντιστάθμισης, μέσω της οποίας οι ελληνικές εισαγωγές και εξαγωγές πραγματοποιούνταν χωρίς την άμεση χρήση συναλλάγματος. Αυτή η πρακτική επέτρεπε στην Ελλάδα να προμηθεύεται στρατιωτικό υλικό, ανταλλάσσοντας αγροτικά και βιομηχανικά προϊόντα με εξοπλισμούς από χώρες όπως η Γερμανία, η Ιταλία και η Μεγάλη Βρετανία.

Σύμφωνα με τις διμερείς συμφωνίες clearing⁵⁰, η Ελλάδα μπορούσε να αγοράσει όπλα, αεροσκάφη, πολεμικά πλοία και στρατιωτικό εξοπλισμό από τη Γερμανία, πληρώνοντας με ελληνικά προϊόντα όπως καπνός, σταφίδα, βαμβάκι και μεταλλεύματα. Αυτή η εμπορική πρακτική προσέφερε στην Ελλάδα σημαντικά πλεονεκτήματα, καθώς μειωνόταν η εξάρτηση από το σκληρό συνάλλαγμα, το οποίο ήταν περιορισμένο λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και των γενικότερων χρηματοοικονομικών περιορισμών.

Ωστόσο, το σύστημα του clearing δεν ήταν χωρίς κινδύνους. Αν και επέτρεπε στην Ελλάδα να αποκτήσει όπλα χωρίς να ξοδεύει μεγάλα χρηματικά ποσά, δημιουργούσε μακροχρόνιες δεσμεύσεις στις εξωτερικές συναλλαγές της χώρας. Επιπλέον, η υπερβολική εξάρτηση από τη Γερμανία για στρατιωτικούς εξοπλισμούς σήμαινε ότι η Ελλάδα ήταν ευάλωτη σε πολιτικές και οικονομικές πιέσεις από το Βερολίνο⁵¹.

Μέσω του clearing, η Ελλάδα κατάφερε να εξασφαλίσει σημαντικές στρατιωτικές προμήθειες, συμπεριλαμβανομένων:

- Αντιαεροπορικών πυροβόλων από τη Γερμανία (Rheinmetall 37mm και 88mm).
- Αεροσκαφών PZL P.24 από την Πολωνία, που χρηματοδοτήθηκαν σε συνδυασμό με τους εμπορικούς συμψηφισμούς που ήταν σε ισχύ με την χώρα της κεντρικής Ευρώπης,⁵²
- Πολεμικών πλοίων και τορπιλών από την Ιταλία, αν και η σχέση των δύο χωρών επιδεινώθηκε δραματικά μετά το 1939.

Επιπλέον, η στρατηγική της ανταλλαγής προϊόντων έδωσε στην ελληνική οικονομία μια προσωρινή ανάσα, επιτρέποντας τη συγκέντρωση πόρων για άλλες ανάγκες του κράτους. Ωστόσο, με την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, οι διεθνείς εμπορικές συναλλαγές μειώθηκαν δραματικά, καθιστώντας το σύστημα του clearing

⁴⁸ Ναλμπάντης σ.373

⁴⁹ Κακριδής, σ.117

⁵⁰ Βλάσσης, Χρηματοδότηση Εξοπλισμών στην Ελλάδα Παραμονές του Β' Παγκόσμιου Πολέμου (1935-1940) 2024

⁵¹ Κακριδής 2017, σ. 122-123

⁵² Βλάσσης, 2013, σ.76–78

λιγότερο αποδοτικό. Παρόλα αυτά, η χρήση του ,τα προηγούμενα χρόνια είχε ήδη επιτρέψει στην Ελλάδα να ενισχύσει την άμυνά της.

Άλλες πηγές Χρηματοδότησης

Η δυσκολία στην προμήθεια γερμανικών οπλικών συστημάτων, τα οποία αποτελούσαν την κύρια πηγή εξοπλισμού για τον Ελληνικό Στρατό, οδήγησε την ελληνική κυβέρνηση, τον Νοέμβριο του 1939, να εξετάσει όλες τις πιθανές πηγές εξεύρεσης πόρων. Ως αποτέλεσμα, προέβει σε εσωτερικό δανεισμό και συνήψε δάνειο ύψους 120 εκατομμυρίων δραχμών με το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων, «για την εκτέλεση οχυρωματικών έργων και την αγορά όπλων για τον Στρατό Εκστρατείας»⁵³.

Αξιοσημείωτη, πηγή χρηματοδότησης⁵⁴ ή αγοράς οπλικών μέσων ήταν και οι δωρεές ευκατάστατων Ελλήνων πατριωτών κυρίως, Ελλήνων της Αιγύπτου. Ο Στυλιανός Σαρπάκης προσέφερε δύο αεροσκάφη καταδίωξης Gloster Gladiator, αξίας περίπου 9.200 λιρών, ενώ ο Γ. Κοπιαρέλλης συνέβαλε με δύο Ania 534, αξίας 15.000 λιρών. Επιπλέον, ο Γ. Καζίμερος δώρισε 10.000 λίρες, ενώ οι πατέρας και γιος Χωρίσκος έκαναν δωρεά 5.000 λίρες Αιγύπτου ο καθένας. Η συγκεκριμένη πρωτοβουλία είχε μεγάλη ανταπόκριση, καθώς, μέχρι την εμπλοκή της Ελλάδας στον πόλεμο, είχαν συγκεντρωθεί περίπου 320 εκατομμύρια δραχμές. Ωστόσο, τελικά κατέστη δυνατή η αξιοποίηση περίπου 180 εκατομμυρίων δραχμών από το συνολικό ποσό

Η πολιτική χρηματοδότησης των εξοπλιστικών προγραμμάτων της Ελλάδας κατά την περίοδο 1935-1941 χαρακτηρίστηκε από έναν συνδυασμό εσωτερικών και εξωτερικών πόρων, δανείων, φορολογικών πολιτικών και καινοτόμων πρακτικών όπως το clearing. Παρά τις προκλήσεις, η Ελλάδα κατάφερε να ενισχύσει την πολεμική της προετοιμασία, γεγονός που της επέτρεψε να αντέξει την ιταλική επίθεση το 1940 και να διατηρήσει τη στρατιωτική της αντίσταση μέχρι την εισβολή των Γερμανών το 1941.

⁵³ Βλάχσης, Χρηματοδότηση Εξοπλισμών στην Ελλάδα Παραμονές του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου (1935-1940) 2024, σ.81

⁵⁴ Βλάχσης, Χρηματοδότηση Εξοπλισμών στην Ελλάδα Παραμονές του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου (1935-1940) 2024 σ.81

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε: Η Στρατηγική της Ελλάδος

Η Στρατιωτική Στρατηγική της Ελλάδος μέχρι την έναρξη του Ελληνοϊταλικού Πολέμου

Η στρατιωτική στρατηγική της Ελλάδας κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930 ήταν αποτέλεσμα ιστορικών εμπειριών, γεωπολιτικών δεδομένων και περιορισμένων οικονομικών δυνατοτήτων⁵⁵. Η χώρα είχε υποστεί βαριές συνέπειες από τη Μικρασιατική Καταστροφή, γεγονός που την οδήγησε σε μια περίοδο στρατιωτικής και οικονομικής ανασυγκρότησης. Με την ανάληψη της εξουσίας από τον Ιωάννη Μεταξά το 1936, η στρατιωτική στρατηγική επικεντρώθηκε στην αμυντική θωράκιση, ειδικά απέναντι στη διαρκώς αυξανόμενη απειλή της Ιταλίας, η οποία από το 1939 είχε εδραιώσει την παρουσία της στην Αλβανία.

Η στρατηγική που ακολούθησε η Ελλάδα μέχρι το 1939 ήταν προσανατολισμένη στην αποτροπή μιας εχθρικής εισβολής, με έμφαση στην ενίσχυση της άμυνας στα βόρεια σύνορα, ιδιαίτερα στην Ήπειρο και τη Μακεδονία. Παράλληλα, η ελληνική κυβέρνηση επιδίωξε τη διπλωματική κάλυψη από τη Μεγάλη Βρετανία, προκειμένου να διασφαλίσει ότι σε περίπτωση πολεμικής σύγκρουσης δεν θα ήταν απομονωμένη.

Η ελληνική στρατιωτική στρατηγική της περιόδου 1936-1940 βασίστηκε σε τέσσερις κύριους άξονες:

- Αποτροπή και άμυνα έναντι πιθανής εισβολής από τη Βουλγαρία και την Ιταλία. Εξαιτίας της ιστορικής εχθρότητας με τη Βουλγαρία, η Ελλάδα κατασκεύασε την περίφημη Γραμμή Μεταξά, ένα σύστημα οχυρωματικών έργων που θα προστάτευε τη Μακεδονία και τη Θράκη από πιθανή βουλγαρική επιθετικότητα. Ωστόσο, μετά την ιταλική επέκταση στην Αλβανία το 1939, η ελληνική στρατηγική έπρεπε να αναπροσαρμοστεί, δίνοντας έμφαση στην άμυνα των βορειοδυτικών συνόρων.

- Αξιοποίηση του φυσικού εδάφους ως αμυντικό πλεονέκτημα. Η Ελλάδα βασίστηκε σε μια στρατηγική ευέλικτης άμυνας, προετοιμάζοντας τις δυνάμεις της για αντεπιθέσεις μετά από πιθανή αρχική εχθρική προέλαση και καθήλωση. Τα βουνά της Ηπείρου θεωρήθηκαν ιδανικά για αμυντικές επιχειρήσεις, γεγονός που αποδείχθηκε καθοριστικό στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο.

- Διατήρηση διπλωματικών ισορροπιών αρχικά και αποφυγή συγκρούσεων. Η ελληνική κυβέρνηση γνώριζε όμως, ότι σε περίπτωση πολέμου με τις δυνάμεις του Άξονα, η χώρα θα χρειαζόταν διεθνή υποστήριξη. Επομένως, η στρατηγική της περιλάμβανε στενή συνεργασία με τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία παρείχε στρατιωτικές προμήθειες, αλλά όχι επαρκή εξοπλισμό ώστε να καλύψει τις ανάγκες της χώρας.

⁵⁵ Ναλμπάντης 2021, σ.437-438

- Την αναδιοργάνωση των Ενόπλων Δυνάμεων έχοντας σαν εφελθτήριο την πολεμική προπαρασκευή των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, αφενός για την εκπλήρωση των συμβατικών υποχρεώσεων, λόγω επικύρωσης στην Αθήνα της στρατιωτικής σύμβασης της Βαλκανικής Συνεννόησης (1936)⁵⁶ και αφετέρου για τη δυνατότητα αντιμετώπισης της Βουλγαρίας, σε περίπτωση διμερούς πολεμικής σύγκρουσης με την Ελλάδα, χωρίς εξωτερική στρατιωτική βοήθεια.

Η ελληνική στρατιωτική στρατηγική δεν ήταν μόνο στρατιωτική, αλλά είχε και έντονο διπλωματικό χαρακτήρα. Η κυβέρνηση Μεταξά επιδίωξε να παραμείνει ουδέτερη όσο το δυνατόν περισσότερο, αλλά η Ιταλία αύξανε συνεχώς τις προκλήσεις της, γεγονός που έκανε τον πόλεμο αναπόφευκτο. Η Ελλάδα επιδίωξε εγγυήσεις από τη Βρετανία, η οποία, παρά τις υποσχέσεις της, δεν ήταν σε θέση να προσφέρει σημαντική στρατιωτική βοήθεια πριν από την έναρξη της ιταλικής εισβολής.

Μετά την ιταλική εισβολή στην Αλβανία το 1939, η Ελλάδα έθεσε σε εφαρμογή το σχέδιο IB⁵⁷, το οποίο προέβλεπε συγκέντρωση στρατιωτικών δυνάμεων στα σύνορα και ταχεία κινητοποίηση σε περίπτωση εχθρικής εισβολής. Το αρχικό Σχέδιο Επιχειρήσεως «IB» (Ιταλίας-Βουλγαρίας) βασιζόταν στις προϋποθέσεις: η πρωτοβουλία έναρξης του πολέμου ανήκε στην Ιταλία και Βουλγαρία, η αγγλογαλλική βοήθεια θεωρείτο δεδομένη, η Τουρκία πιθανός σύμμαχος, ενώ η Γιουγκοσλαβία ουδέτερη δύναμη, η κυριαρχία του βρετανογαλλικού στόλου ήταν βέβαιη, η Ιταλία θα τηρούσε επιθετική στάση και η ιταλική αεροπορία θα είχε απόλυτη υπεροχή. Ο ελιγμός του «IB» Σχεδίου ήταν αμυντικός και ως τοποθεσία αντίστασης (η ονομασθείσα τοποθεσία IB) καθορίστηκε η γενική γραμμή Καϊμακτσαλάν-Βέρμιο- Στενά Πόρτας-Όρλιακας-Ζυγός Μετσόβου-Αραχθος ποταμός. Από τη γραμμή συνόρων και μέχρι την παραπάνω τοποθεσία θα αναλαμβάνονταν από τις τοπικές δυνάμεις επιβαρυντική ενέργεια με συντονισμένη σύμπυξη. Κατόπιν σχεδιάστηκαν οι μεταβλητές των Σχεδίων «IBα» και «IBβ», οι οποίες εφαρμόστηκαν την 28 Οκτωβρίου 1940. Αναφορικά με το «IBα» για το ιταλικό μέτωπο, η τοποθεσία αντίστασης προωθήθηκε επί της γραμμής αντίστασης Λαιμός-Σταυρός-Σμόλικας-Γκαμήλα-Ελαία-Καλαμάς ποταμός, με την οποία καλυπτόταν ολόκληρο σχεδόν το εθνικό έδαφος και η άμυνα διεξαγόταν επί οικονομικότερης σε ανάπτυγμα τοποθεσίας.

Η στρατιωτική στρατηγική της Ελλάδας μέχρι το 1940 εστίασε κυρίως στην άμυνα και την αποτροπή, με έμφαση στις οχυρώσεις και στη διατήρηση στρατηγικών συμμαχιών. Αν και η χώρα δεν διέθετε υπερσύγχρονο στρατιωτικό εξοπλισμό, η προετοιμασία της απέδωσε καρπούς στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο. Οι επιτυχίες της Ελλάδας οφείλονταν σε μεγάλο βαθμό στη στρατηγική άμυνας και στην αποφασιστικότητα των Ενόπλων Δυνάμεων. Η στρατηγική της Ελλάδας αποτέλεσε ένα υποδειγματικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο μια μικρή χώρα μπορεί να αμυνθεί αποτελεσματικά απέναντι σε έναν ισχυρότερο αντίπαλο, ακολουθώντας μια συνδυαστική στρατηγική άμυνας, γεωπολιτικής διαχείρισης και εθνικής ενότητας.

⁵⁶ Άγνωστος, Τέσσερα Χρόνια Διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά 1940, σ.73

⁵⁷ Ναλμπάντης 2021, σ.

Η Γραμμή Μεταξά

Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ελλάδα θεωρούσε τη Βουλγαρία ως τη μεγαλύτερη απειλή για την εδαφική της ακεραιότητα. Η Συνθήκη του Νείγυ το 1919 είχε επιβάλει αυστηρούς περιορισμούς στη στρατιωτική ισχύ της Βουλγαρίας, ωστόσο η ελληνική στρατιωτική ηγεσία δεν έπαυε να τη θεωρεί επικίνδυνο αντίπαλο. Στη δεκαετία του 1930, η πολιτική αστάθεια στα Βαλκάνια και η ενίσχυση της στρατιωτικής ισχύος της Βουλγαρίας δημιούργησαν πιέσεις για την κατασκευή ενός ισχυρού αμυντικού συστήματος⁵⁸.

Μετά την ανάληψη της εξουσίας, ο Μεταξάς ανέλαβε μια σειρά αποφάσεων που στόχευαν στην άμεση ανασυγκρότηση του στρατού και στην εξασφάλιση των στρατιωτικών υποδομών⁵⁹. Η Γραμμή Μεταξά σχεδιάστηκε ως απάντηση στη μεταβαλλόμενη διεθνή σκηνή και ως μέτρο προπαρασκευής για ενδεχόμενες εισβολές. Η στρατηγική αυτή είχε ως σκοπό όχι μόνο την άμυνα των συνόρων αλλά και τη δημιουργία μιας ενοποιημένης αμυντικής δομής, που θα επέτρεπε την ταχεία συγκέντρωση και μετακίνηση των δυνάμεων σε περίπτωση κρίσης. Η εμπειρία του ως στρατιωτικού μηχανικού και η μελέτη της αμυντικής στρατηγικής της Ευρώπης τον οδήγησαν στην απόφαση να ξεκινήσει την κατασκευή ενός εκτεταμένου δικτύου οχυρών, το οποίο θα προστάτευε τα σύνορα από μια ξαφνική εισβολή

Η Γραμμή Μεταξά αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα αμυντικά έργα της Ελλάδας κατά τον 20ό αιώνα, κατασκευασμένο μεταξύ 1936 και 1940 με σκοπό την προστασία της χώρας από πιθανή επίθεση από τη Βουλγαρία. Το σύστημα αυτό, εμπνευσμένο από τη γαλλική Γραμμή Μαζινό, σχεδιάστηκε ως ένα σύνολο οχυρών που εκτεινόταν κατά μήκος της ελληνοβουλγαρικής μεθορίου. Παρότι σχεδιάστηκε για να αντιμετωπίσει τη βουλγαρική απειλή, τελικά δοκιμάστηκε το 1941 απέναντι στη γερμανική εισβολή. Σκαρίφημα της διάταξη των οχυρών της Γραμμής Μεταξά στο Παράρτημα Ε.

Η κατασκευή της Γραμμής Μεταξά ξεκίνησε το 1936 και ολοκληρώθηκε το 1940, αν και η πλήρης ανάπτυξή της δεν είχε ολοκληρωθεί όταν ξέσπασε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, ήταν μια εξαιρετικά περίπλοκη διαδικασία, η οποία περιλάμβανε τη δημιουργία 21 κύριων οχυρών, εκατοντάδων θέσεων μάχης, υπόγειων διαδρόμων και οχυρωματικών θέσεων σχεδιασμένων να αντέχουν σε βαρύ βομβαρδισμό και επίθεση τεθωρακισμένων. Το καθένα τους ήταν ένα περικλειστο έργο ικανό να αμυνθεί προς κάθε κατεύθυνση, με επιφανειακά έργα βολής (πυροβόλων, όλμων, πολυβόλων κλπ.) και με ποικίλα άλλα υπόγεια έργα εγκαταστάσεων υποστήριξης (διοικητήριο, θάλαμοι, επικοινωνίες, μαγειρεία, αποθήκες κάθε είδους, δεξαμενές, νοσοκομείο, συστήματα αερισμού και φωτισμού, αποχετεύσεις κλπ.). Κάτοψη κατασκευής κάθε Οχυρού, όπως στο Παράρτημα ΣΤ. Ανάμεσα σε κάθε Οχυρό προς τα γειτονικά του και προς τη μεθόριο, είχαν κατασκευασθεί έργα εκστρατείας και θέσεις μάχης για την επιβράδυνση του εχθρού, μαζί με ισχυρά αντιαρματικά κωλύματα, οδικό δίκτυο κλπ. Η στρατηγική τοποθέτηση των οχυρών επέτρεπε την αλληλοκάλυψη και την αποδοτική χρήση των διαθέσιμων δυνάμεων. Οι Έλληνες

⁵⁸ Ναλμπάντης 2021, σ.457

⁵⁹ Άγνωστος, Τέσσερα Χρόνια Διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά 1940, σ.71

επιτελείς υπολόγισαν ότι, ακόμη και αν ένας τομέας έπεφτε, τα γειτονικά οχυρά θα συνέχιζαν να λειτουργούν και να εμποδίζουν την προέλαση του εχθρού.

Ο γενικός σχεδιασμός έγινε από αξιωματικούς του Πεζικού και του Πυροβολικού της Κεντρικής Επιτροπής Οχυρώσεων, ενώ οι τεχνικές μελέτες και η επίβλεψη της κατασκευής αναλήφθηκαν από αξιωματικούς του Μηχανικού της Διοίκησης Φρουρίου Θεσσαλονίκης. Επιπλέον, το Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο συνέβαλε σημαντικά με την τεχνογνωσία του, ιδιαίτερα στη σύνθεση και την ποιότητα του σκυροδέματος που χρησιμοποιήθηκε. Η κατασκευή πραγματοποιήθηκε με άκρα μυστικότητα, με τη συμμετοχή εργατών από διάφορες περιοχές της Ελλάδας.⁶⁰

Ειδικότερα, οι προδιαγραφές κατασκευής επέβαλλαν την χρήση νέων καινοτόμων μεθόδων⁶¹. Επιτροπή καθηγητών του Πολυτεχνείου και Αξιωματικών είχε παρασκευάσει το «Ινωπλισμένο Σκυρόδεμα», που άρχισε να χρησιμοποιείται στον κατασκευαστικό τομέα 30 χρόνια αργότερα. Άλλες καινοτομίες αφορούσαν την περιεκτικότητα του κοινού τσιμέντου στο έργο. Στα συνήθη έργα η περιεκτικότητα ήταν 250 κιλ/μ³, ενώ στην κατασκευή της Γραμμής Μεταξά ποίκιλε, από 400 έως 800 κιλ/μ³ και μάλιστα όχι κοινού τσιμέντου αλλά υψηλής αντοχής, το οποίο παράγονταν από την Ελληνική Τσιμεντοβιομηχανία αποκλειστικά για τις ανάγκες του έργου.

Καινοτομία, επίσης ήταν η υποχρεωτική χρήση αναμικτήρων σκυροδέματος και αεροκίνητων δονητών μάζας σκυροδέματος. Τα αποτελέσματα αντοχής του σκυροδέματος διασταυρώνονταν με δοκίμια που αποστέλλονταν στο Μετσόβιο Πολυτεχνείο.

Το συνολικό κόστος κατασκευής της Γραμμής Μεταξά έφτασε τα **1,5 δισεκατομμύρια δραχμές**, ένα τεράστιο ποσό για την ελληνική οικονομία της εποχής. Παρότι η κατασκευή της χρηματοδοτήθηκε κυρίως μέσω εσωτερικών πόρων, η οικονομική επιβάρυνση ήταν σημαντική, δεδομένης της γενικότερης οικονομικής κρίσης της δεκαετίας του 1930.

Στις **6 Απριλίου 1941**, η **Γερμανία εξαπέλυσε επίθεση εναντίον της Ελλάδας**, ξεκινώντας τη **Μάχη των Οχυρών**. Η **Γραμμή Μεταξά** άντεξε για αρκετές ημέρες, προκαλώντας μεγάλες απώλειες στους Γερμανούς εισβολείς. Παρά τις υπέρτερες δυνάμεις των Γερμανών, οι ελληνικές φρουρές στα οχυρά πολέμησαν με σθένος και δεν παραδόθηκαν παρά μόνο όταν ολοκληρή η Ελλάδα είχε ήδη καταληφθεί.

Η αντίσταση στα οχυρά έδειξε την αποτελεσματικότητα του αμυντικού σχεδιασμού της Ελλάδας, παρόλο που η επίθεση των Γερμανών μέσω της Γιουγκοσλαβίας κατέστησε τη Γραμμή Μεταξά στρατηγικά αδύναμη. Η παράκαμψη της από τα δυτικά απέδειξε την ανάγκη για ένα ευρύτερο σύστημα αμυντικής στρατηγικής που θα συμπεριλάμβανε και την ελληνοαλβανική μεθόριο.

Η Γραμμή Μεταξά υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα αμυντικά έργα της Ελλάδας, αποδεικνύοντας την αποφασιστικότητα της χώρας να προστατεύσει τα εδάφη της από πιθανή εχθρική εισβολή. Η Γραμμή Μεταξά, αν και δεν κατάφερε να αποτρέψει την κατάληψη της Ελλάδας, αποτελεί μέχρι και σήμερα σύμβολο της

⁶⁰ Καππάτος 2023

⁶¹ Τάσιος 2021

αμυντικής θωράκισης της χώρας και της στρατιωτικής προνοητικότητας μιας μικρής αλλά αποφασισμένης χώρας απέναντι σε υπέρτερες δυνάμεις.

Συμπεράσματα

Η περίοδος 1935-1941 υπήρξε καθοριστική για την ανασυγκρότηση των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, ενόψει της επερχόμενης πολεμικής σύγκρουσης. Το ελληνικό κράτος, μετά από μια σειρά πολιτικών αναταράξεων, οικονομικών κρίσεων και στρατιωτικών μεταβολών, κατόρθωσε να αναδιοργανώσει τις στρατιωτικές του δυνάμεις, εστιάζοντας στην ενίσχυση της αμυντικής ικανότητας και τη βελτίωση της επιχειρησιακής αποτελεσματικότητας.

Η αποκατάσταση της μοναρχίας το 1935 και η εγκαθίδρυση του καθεστώτος Μεταξά το 1936 σηματοδότησαν την έναρξη μιας περιόδου αυταρχικής διακυβέρνησης, όπου η στρατιωτική ανασυγκρότηση τέθηκε σε άμεση προτεραιότητα. Η χρηματοδότηση των εξοπλισμών, παρά τις οικονομικές δυσχέρειες, εξασφαλίστηκε μέσω δανείων, διεθνών εμπορικών συμφωνιών και ενός στρατηγικού σχεδιασμού που βασιζόταν στις εθνικές ανάγκες. Η συγκρότηση του Ανώτατου Συμβουλίου Εθνικής Άμυνας, η αναδιοργάνωση του Γενικού Επιτελείου Στρατού και η κατασκευή οχυρωματικών έργων, όπως η «Γραμμή Μεταξά», αποτελούν ενδεικτικά παραδείγματα της συντονισμένης προσπάθειας για την ενίσχυση της άμυνας.

Επιπλέον, η ανάπτυξη της Πολεμικής Αεροπορίας αποτέλεσε σημαντικό άξονα της στρατιωτικής πολιτικής, με την εκπαίδευση νέων αεροπόρων και την απόκτηση σύγχρονου εξοπλισμού να παίζουν καταλυτικό ρόλο στην αποτρεπτική ισχύ της χώρας. Παράλληλα, το Πολεμικό Ναυτικό ενισχύθηκε με νέα σκάφη, προσαρμοσμένα στις ανάγκες της εποχής, και προετοιμάστηκε για την άμυνα των θαλάσσιων συνόρων.

Η στρατιωτική προπαρασκευή της Ελλάδας αποδείχθηκε κρίσιμη όταν, το 1940, η χώρα κλήθηκε να αντιμετωπίσει την ιταλική εισβολή. Η επιτυχία της ελληνικής άμυνας στον Ελληνοϊταλικό Πόλεμο, παρά την αριθμητική και τεχνολογική υπεροχή του εχθρού, ανέδειξε τη σημασία της προγενέστερης στρατιωτικής ανασυγκρότησης. Ωστόσο, η γερμανική εισβολή το 1941 κατέδειξε τα όρια της ελληνικής στρατιωτικής ισχύος, καθώς η χώρα δεν είχε τους απαραίτητους πόρους και συμμάχους για να αντιμετωπίσει τη ναζιστική πολεμική μηχανή.

Συνολικά, η ελληνική στρατιωτική ανασυγκρότηση της περιόδου 1935-1941 αποδείχθηκε θεμελιώδης για την εθνική άμυνα και την αντίσταση έναντι του Άξονα. Παρά τις εγγενείς αδυναμίες, η οργάνωση, η επιμονή και η στρατηγική διορατικότητα της ηγεσίας συνετέλεσαν στην αξιοσημείωτη ελληνική αντίσταση, προσφέροντας πολύτιμα διδάγματα για τη σημασία της στρατηγικής προετοιμασίας και της εθνικής ενότητας σε περιόδους κρίσης.

Επίλογος

Η ιστορία της ανασυγκρότησης των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων και της πολεμικής προετοιμασίας κατά την περίοδο 1935-1941 δεν αποτελεί μόνο ένα κεφάλαιο της στρατιωτικής ιστορίας της Ελλάδας, αλλά και ένα σημαντικό μάθημα για τη διαχείριση κρίσεων και την εθνική στρατηγική. Οι προκλήσεις που αντιμετώπισε η χώρα, οι περιορισμένοι οικονομικοί πόροι και η ανάγκη για εξοπλιστική αναβάθμιση ανέδειξαν τη σημασία της προνοητικής και αποφασιστικής ηγεσίας.

Οι επιλογές που έγιναν τότε συνεχίζουν να επηρεάζουν την αντίληψη της Ελλάδας για την άμυνα και την ασφάλεια μέχρι σήμερα. Η εμπειρία της περιόδου αυτής καταδεικνύει ότι η αμυντική προετοιμασία δεν είναι απλώς θέμα στρατιωτικού σχεδιασμού, αλλά και πολιτικής βούλησης, οικονομικής διαχείρισης και κοινωνικής συνοχής. Η στρατηγική ετοιμότητα, η συνεργασία με διεθνείς εταίρους και η διατήρηση ενός ισχυρού αμυντικού μηχανισμού αποτελούν διαχρονικές αρχές που διαμορφώνουν την εθνική άμυνα και την κρατική ανεξαρτησία.

Καθώς η Ελλάδα συνεχίζει να αντιμετωπίζει προκλήσεις στον γεωπολιτικό της χώρο, η ανάλυση των στρατηγικών επιλογών του παρελθόντος μπορεί να προσφέρει χρήσιμες κατευθύνσεις για το μέλλον. Η ιστορία αποδεικνύει ότι η προνοητικότητα, η αποφασιστικότητα και η εθνική ενότητα αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για την επιτυχία σε κρίσιμες στιγμές.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

- «Α» Πηγές - Βιβλιογραφία
- «Β» Πρόγραμμα Εξοπλισμών ΣΞ
- «Γ» Πρόγραμμα Εξοπλισμών ΠΝ
- «Δ» Πρόγραμμα Εξοπλισμών ΠΑ
- «Ε» Σκαρίφημα Οχυρών Γραμμής Μεταξά
- «ΣΤ» Κάτοψη Οχυρού

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Α»

ΠΗΓΕΣ – ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Άγνωστος. 2023. <https://www.kathimerini.gr/>. Μάιος 22. Accessed Φεβρουάριος 9, 2025. <https://www.kathimerini.gr/istoria/562428619/san-simera-22-ma-oy-1939-yrografetai-to-germanoitaliko-chalyvdino-symfono/>.
- Άγνωστος. 1940. *Τέσσερα Χρόνια Διακυβερνήσεως Ι. Μεταξά*. Αθήνα: Εκδόσεις 4ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ.
- Βερεμής, Θάνος. 2019. *1940-1941, Ο Πόλεμος των Ελλήνων*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Βλάσσης, Κωνσταντίνος. 2013. *Οι Εξοπλισμοί της Ελλάδος, 1936-1940*. Αθήνα: ΔΟΥΡΕΙΟΣ ΙΠΠΟΣ.
- Βλάσσης, Κωνσταντίνος. 2024. "Χρηματοδότηση Εξοπλισμών στην Ελλάδα Παραμονές του Β΄ Παγκόσμιου Πολέμου (1935-1940)." *Στρατηγείν*, 6 1: 63-84.
- ΓΕΣ. 1983. *Η προς πόλεμον προπαρασκευή του Ελληνικού Στρατού 1923-1940*. Αθήνα: Διευθυνσις Ιστορίας Στρατού.
- Κακριδής, Ανδρέας. 2017. *Κυρίακος Βερβερέσος Η βιογραφία ως Οικονομική Ιστορία*. Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.
- Καππάτος, Ανδρέας. 2023. ekefalonias.gr. 5 29. Accessed 1 12, 2025. <https://ekefalonias.gr/ochyro-roupel-ena-emvlimatiko-stratiotiko-ergo-kata-to-v-ragkosmio-polemo-eikones/>.
- Καραχάλιου, Νίκη. 2022. <https://www.offlinepost.gr/>. Μάρτιος 23. Accessed Ιανουάριος 30, 2025. <https://www.offlinepost.gr/2022/03/13/o-polemos-sti-mantzouria-1931-i-xora-toy-anatellontos-ilioy-anoigei-ton-kiklo-ton-sygkroyseon-stin-apo-anatoli/>.
- Κούμας, Μανόλης. 2012. *Μικρά Κράτη, Συλλογική Ασφάλεια, Κοινωνία των Εθνών: Η Ελλάδα και το Ζήτημα του Αφοπλισμού, 1919-1934*. Λευκωσία: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κύπρου.
- Μανόλης Κουμας, Διονύσης Χουρμούλης. 2024. *Ειδικά θέματα Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής 1923-2014*. Αθήνα : Κάλλιπος.
- Μεταξάς, Ιωάννης. 1980. *Το Προσωπικό του Ημερολόγιου*. Vol. 4ος . Αθήνα: Γκοβόστης.
- Ναλμπάντης, Πολυχρόνης. 2021. *Η Στρατιωτική Σκέψη και το δόγμα στην Ελλάδα 1830-1941*. Αθήνα: ΓΕΕΘΑ.
- Παπάγος, Αλέξανδρος. 1945. *Ο Ελληνικός Στρατός και η προς πόλεμον προπαρασκευή του*. Αθήνα: Πυρσός.

- Παπαρηγόπουλος, Κ. 2009. *Η Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*. Vol. 25. Αθήνα: Τέσσερα Πι Ειδικές Εκδόσεις Α.Ε.
- Πατρώνης, Βασίλης. 2015. *Ελληνική Οικονομική Ιστορία (18ος -20ος αιώνας)*. Αθήνα: ΣΕΑΒ.
- Πλουμίδης, Σ. n.d. "eClass ΕΚΠΑ." <https://eclass.uoa.gr>. Accessed Φεβρουάριος 2, 2025. <https://eclass.uoa.gr/modules/document/file.php/ARCH252/Metaxas.pdf>.
- Σακελλαρόπουλος, Τάσος. 2024. *Ειρήνη, Πόλεμος,, Συνομοσίες, Οι Έλληνες Αξιωματικοί 1935-1945*. Αθήνα: Πατάκης.
- Σαλαβράκος, Ι.Δ. 2008. *Οικονομία και ολοκληρωτικός πόλεμος*. Vol. Β'. Αθήνα: Κριτική.
- Σβορόπουλος, Κωνσταντίνος. 2014. *Η Ελληνική Εξωτερική Πολιτική 1830 -1981*. Αθήνα: Εστία.
- Συλλογικό. 2009. *Ο Μεταξάς και η εποχή του*. Αθήνα: Ευρασία.
- Τάσιος, Θεοδόσης. 2021. *metaxasline.gr*. 1 15. Accessed 2 22, 2025. <https://metaxasline.gr/%CE%AD%CE%BD%CE%B1-%CE%BC%CE%AD%CE%B3%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF-%CF%84%CE%B5%CF%87%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CE%AD%CF%81%CE%B3%CE%BF/>.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Γ»

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ ΣΞ

Είδη Υλικού- Ο-πλισμού	Τόπος Παραγγελίας	Σύνολο Παραγγελίας	Παραληφθέντα Τεμάχια	Μη Παραληφθέντα Τεμάχια
1936 -1938				
A/A πυροβόλα Krupp 88 χιλ	Γερμανία	24	24	
A/A πυροβόλα Rheinmetall 37 χιλ	Γερμανία	54	54	
A/A πυροβόλα Rheinmetall 20 χιλ (σε βαρύ κιλλίβαντα)	Γερμανία	56	56	
A/A πυροβόλα Rheinmetall 20 χιλ (σε ελαφρύ κιλλίβαντα)	Γερμανία	52	52	
A/T πυροβόλα Rheinmetall 37 χιλ	Γερμανία	24	24	
Όλμοι Brandt 81 χιλ	Γαλλία	315	315	
Τυφέκια Mauser 7,92 χιλ	Βέλγιο	25000	25000	
1939 -1940				
Πυροβόλα Schneider 155 χιλ (βραχεία)	Γαλλία	1	1	
Πυροβόλα Schneider 155 χιλ (μακρά)	Γαλλία	24		24
Πυροβόλα Schneider 105 χιλ	Γαλλία	20		20
Πυροβόλα Schneider 85 χιλ	Γαλλία	20		20
Ορειβατικά Πυροβόλα Schneider 75 χιλ	Γαλλία	68		68

Είδη Υλικού- Οπλισμού	Τόπος Παραγγελίας	Σύνολο Παραγγελίας	Παραληφθέντα Τεμάχια	Μη Παραληφθέντα Τεμάχια
Ορειβατικά Πυροβόλα Schneider 105 χιλ	Γαλλία	52		52
A/A Πυροβόλα 20 χιλ	Γερμανία	72		72
A/A Πυροβόλα Hotchkiss 25 χιλ	Γαλλία	200		200
A/A Πυροβόλα Schneider 75 χιλ	Γαλλία	52		52
A/A πυροβόλα Krupp	Γερμανία	8		8
A/T πυροβόλα 37 χιλ	Γερμανία	36		36
A/T Τυφέκια 14 χιλ	Μ. Βρετανία	1786	24	1762
Όλμοι Brandt 81 χιλ	Γαλλία	130		130
Ειδικοί Όλμοι Brandt 81 χιλ (οπισθ.)	Γαλλία	100		100
Πυροβόλα Hotchkiss 7,92 χιλ	Γαλλία	1500	400	1100
Τυφέκια Mauser 7,92 χιλ	Βέλγιο	70000	50000	20000
Τυφέκια Mauser 7,92 χιλ	Γερμανία	30000		30000
A/A Πυροβόλα Vickers 94 χιλ	Μ. Βρετανία	6	6	
Άρματα μάχης Vickers (6-7 τον)	Μ. Βρετανία	14		14

(Πηγές: ΓΕΣ/ΔΙΣ, Εφοδιασμοί του Στρατού εις υλικά οπλισμού και πυρομαχικών Πυροβολικού και Πεζικού κατά τον πόλεμο 1940-1941, Αθήνα 1982, σ. 29-36 και Κωνσταντίνος Βλάσσης. Οι εξοπλισμοί της Ελλάδος: 1936-1940. Αθήνα 2013. σ. 43-44

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Γ»

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ ΠΝ 1936 -1940

Είδη Πλοίων	Τόπος Παραγγελίας	Σύνολο Παραγγελίας	Παραληφθέντα Τεμάχια	Μη Παραληφθέντα Τεμάχια
Πετρελαιοφόρο ΑΡΓΩ	Μ. Βρετανία	1	1	-
Αντιτορπιλικά Greyhound	Μ. Βρετανία	4	2	2
Ρυμουλκό ΤΙΤΑΝ	Ελλάς	1	1	-
Ναρκαλιευτικά Mersey	Μ. Βρετανία	4	4	-
Τορπιλάκατοι MTB-20	Μ. Βρετανία	6	-	6

(Πηγή:Κωνσταντίνος Βλάσσης, Οί εξοπλισμοί της Ελλάδος: 1936-1 940. Αθήνα 2013. σ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Δ»

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΞΟΠΛΙΣΜΩΝ ΠΑ (1936-1940)

Είδη Α/Φ	Τόπος Παραγγελίας	Σύνολο Παραγγελίας	Παραληφθέντα Τεμάχια	Μη Παραληφθέντα Τεμάχια
Εκπαιδευτικά AVRO 626 (1936)	Μ. Βρετανία	9	9	-
Καταδιωκτικά AVIA 534 (1936)	Γιουγκοσλαβία	2	2	-
Εκπαιδευτικά AVRO 621 Tutor (1936)	Ελλάς	30	30	-
Καταδιωκτικά PZL P.24G/F (1936)	Πολωνία	36	36	-
Ναυτικής Συνεργα- σίας FAIREY III (1936)	Μ. Βρετανία	4	4	-
Ναυτικής Συνεργα- σίας DORNIER DO22KG (1937)	Γερμανία	12	12	-
Μεταγωγικά JU-52/3M (1937)	Γερμανία	3	3	-
Καταδιωκτικά GLOSTER GLADIATOR MK I (1938)	Μ. Βρετανία	2	2	-
Βομβαρδιστικά ROTEZ 633 B2 (1938)	Γαλλία	24	12	12
Ναυτικής Συνεργα- σίας AVRO 652 ANSON MKI (1938)	Μ. Βρετανία	12	12	-
Εκπαιδευτικά AVRO 621 Tutor (1938)	Ελλάς	30	30	-
Εκπαιδευτικά AVRO 626 (1938)	Μ. Βρετανία	12	12	-
Στρ. Συνεργασίας	Γερμανία	16	16	-

Είδη Α/Φ	Τόπος Παραγγελίας	Σύνολο Παραγγελίας	Παραληφθέντα Τεμάχια	Μη Παραληφθέντα Τεμάχια
HENSCHEL HS_126k-6 (1939)				
Στρ. Συνεργασίας HENSCHEL HS_126k-6 (1939)	Γερμανία	16	-	16
Βομβαρδιστικά BRISTOL BLEN- HEIM MK IV (1939)	Μ. Βρετανία	12	12	-
Καταδιωκτικά SPITFIRE MKI (1939)	Μ. Βρετανία	12	-	12
Βομβαρδιστικά BRISTOL BLEN- HEIM MK IV (1939)	Μ. Βρετανία	12	-	12
Βομβαρδιστικά FAIREV BATTLE B1 (1939)	Μ. Βρετανία	12	11	1
Στρ. Συνεργασίας HENSCHEL HS_126k-6 (1940)	Γερμανία	16	-	16
Καταδιωκτικά BLOCH MB 151C1 (1940)	Γαλλία	25	9	16
Καταδιωκτικά GRUMMAN F4F-3A WILDCAT (1940)	ΗΠΑ	30	-	30

(Πηγές: Κωνσταντίνος Βλάσσης. Οί εξοπλισμοί της Ελλάδος: 1936-1940. Αθήνα 2013. σ. 43-44)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «Ε»

ΣΚΑΡΙΦΗΜΑ ΟΧΥΡΩΝ ΓΡΑΜΜΗΣ ΜΕΤΑΞΑ

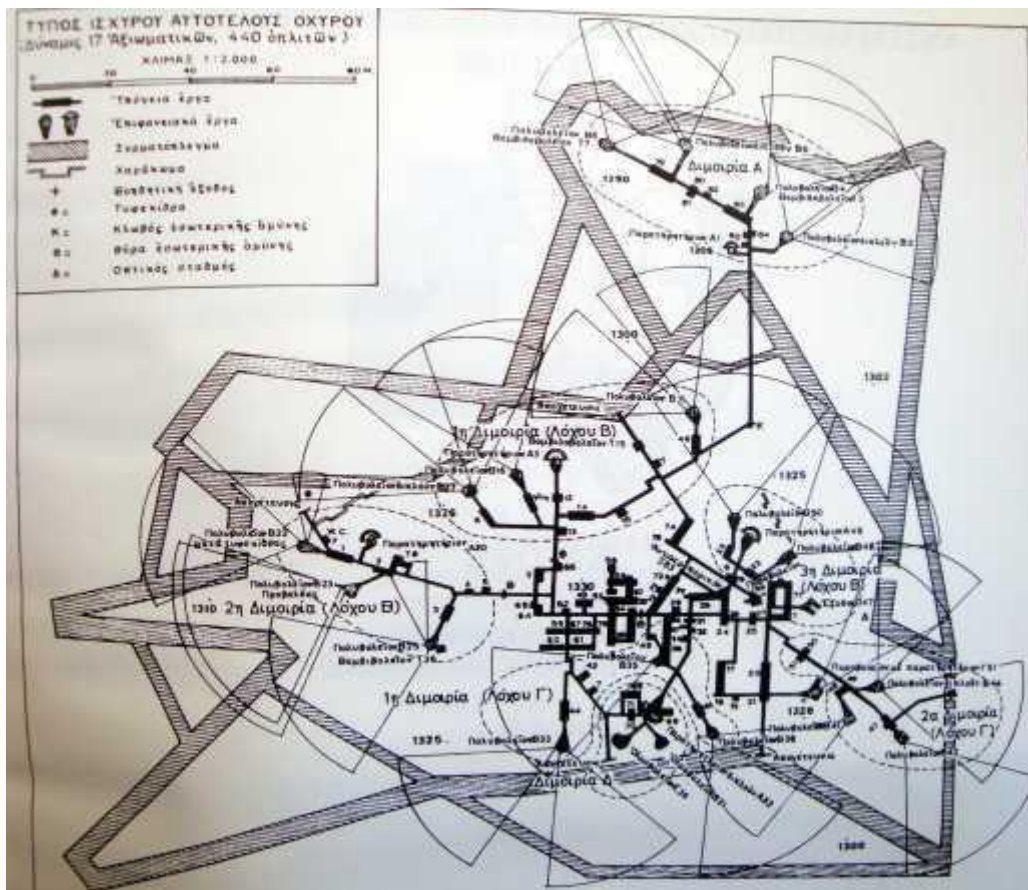
ΟΧΥΡΑ ΓΡΑΜΜΗΣ «ΜΕΤΑΞΑ»

1. Ποποτλίβιτσα
2. Ιστίμπεη
3. Κελκαγιά
4. Αρπαλούκι
5. Παληουριώνες
6. Ρούπελ
7. Καρατάς
8. Κάλη
9. Περσέκ
10. Μπαμπαζώρα
11. Μαλιάγκα
12. Περιθώρι
13. Παρταλούσκα
14. Ντασαβλή
15. Λίσσε
16. Πυραμοειδές
17. Καστίλλο
18. Άγιος Νικόλαος
19. Μπαρτίσεβα
20. Εχίνος
21. Νυμφαία

Πηγή: <https://appelaios.com/2024/04/02/%CF%84%CE%B1-%CE%BF%CF%87%CF%85%CF%81%CE%AC-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%AE%CF%82-%CE%BC%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%BE%CE%AC-%CE%BC%CE%AD%CF%81%CE%BF%CF%82-1%CE%BF%CE%BD/>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ «ΣΤ»

ΚΑΤΟΨΗ ΟΧΥΡΟΥ

Πηγή: <https://www.ioannismetaxas.gr/GrammiMetaxa.html>